

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Irena Sovdat

**DELIBERATIVNA DEMOKRACIJA KOT KRITIKA
LIBERALNE DEMOKRACIJE**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Irena Sovdat
Mentor:izr. prof. dr. Andrej A. Lukšič

**DELIBERATIVNA DEMOKRACIJA KOT KRITIKA
LIBERALNE DEMOKRACIJE**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

DELIBERATIVNA DEMOKRACIJA KOT KRITIKA LIBERALNE DEMOKRACIJE

V zadnjem desetletju prejšnjega stoletja se je pozornost teorije demokracije obrnila proti možnosti in zmožnosti sodelovanja posameznikov v deliberaciji kot ključnemu vidiku deliberativne demokracije. Postavlja se vprašanje, ali naj se deliberativna demokracija oblikuje znotraj obstoječih institucionalnih okvirjev liberalne demokracije in s tem poveča legitimnost sprejetih odločitev, ali naj oblikuje lastne institucije. Mnogi avtorji izpostavljajo pomen kritičnosti, ki jo predstavlja deliberativna demokracija v odnosu do liberalne demokracije. Največ kritik gre na račun političnega predstavnštva in nesodelovanja javnosti pri oblikovanju in sprejemanju kolektivno zavezujočih političnih odločitev. Deliberativna demokracija predpostavlja, da demokracija ne pomeni zgolj seštevanja glasov, ampak tudi njihovo transformacijo kot rezultat svobodnega posvetovanja. Deliberativna demokracija pomeni, da se pred sprejetjem odločitve javnega pomena premisli čim več informacij, ki so posredovane skozi različna mnenja in interaktivno razpravo. Diplomsko delo se osredotoča na ključne razlike med deliberativno in liberalno demokracijo; kot bistvo demokracije se sedaj izpostavlja deliberacija kot nasprotje volitev, agregacije interesov in seštevanje glasov. Deliberativna demokracija tako predstavlja nov pogled na avtentičnost in legitimnost demokracije, katerih temelj je javna deliberacija med svobodnimi in enaki državljani.

Ključne besede: deliberativna demokracija, liberalna demokracija, deliberacija, sprejemanje odločitev.

DELIBERATIVE DEMOCRACY AS A CRITIQUE OF LIBERAL DEMOCRACY

In the last decade of the 20th century the theory of democracy shifted onto the ability and opportunity for individuals to participate in effective deliberation as the essential part of deliberative democracy. The dilemma that occurs is whether to adapt deliberative democracy to liberal constitutional frame and thus achieve decisions more legitimate, or to reorganise existing institutions. The theory of deliberative democracy emphasizes its criticism of liberal democracy. The emphasis of criticism is placed on the account of the political representation and non-participation of citizens in the decision-making process in modern liberal democracies. The essential element of deliberative democracy is not the aggregation of preferences but their transformation as a result of public deliberation. The model of deliberative democracy involves discussion on an equal and inclusive basis, which gives the participants a wider view on political issues and greater awareness of the interests of others. My thesis focuses on main differences between deliberative and liberal democracy. The essence of democracy itself is widely taken to be deliberation, as opposed to voting, interest aggregation and counting votes. Deliberative democracy represents a different concern with the authenticity and legitimacy of democracy.

Key words: deliberative democracy, liberal democracy, deliberation, decision-making.

KAZALO:

1 UVOD	- 5 -
2 METODOLOŠKI OKVIR	- 8 -
3 LIBERALNA DEMOKRACIJA	- 9 -
3.1 DEMOKRACIJA	- 9 -
3.2 PREDSTAVNIŠKA DEMOKRACIJA.....	- 12 -
4 DELIBERATIVNA DEMOKRACIJA	- 19 -
4.1 DELIBERACIJA.....	- 22 -
5 AVTENTIČNOST IN LEGITIMNOST DELIBERATIVNE DEMOKRACIJE	- 27 -
5.1 AVTENTIČNOST	- 27 -
5.2 LEGITIMNOST	- 28 -
6 LIBERALNA DEMOKRACIJA IN KRITIČNA ALTERNATIVA	- 30 -
6.1 DELIBERATIVNA DEMOKRACIJA V LIBERALNEM KONSTITUCIONALIZMU.....	- 30 -
6.1.2 MEJE LIBERALIZMA	- 36 -
6.2 KRITIČNA TEORIJA	- 37 -
7 INSTITUCIJE DELIBERATIVNE DEMOKRACIJE	- 43 -
7.1 DRŽAVLJANSKI FORUMI	- 45 -
8 SPREJEMANJE ODLOČITEV	- 51 -
9 ZAKLJUČEK	- 54 -
10 LITERATURA	- 57 -

1 UVOD

Pojem demokracije je postal tako domač, prepoznaven, splošen in morda celo preprost. Vsi namreč vemo, kaj oz. kakšna naj bi bila demokracija. Seveda se takoj potem postavi vprašanje: »Kaj je pravzaprav demokracija?«

Začnemo lahko seveda samo na začetku, in to v 5. stoletju pr. n. št. v Atenah, kjer se je število prebivalstva gibalo med 250.000 in 300.000 ljudi, ki so »ustvarili družbeno ureditev, katere dvestoletni razcvet je pomenil takšno vizijo in dosežek, da je bila vse odtlej predmet podrobnega preučevanja in soglasnega občudovanja« (Thorley 1998, 15). Za svoje ideale so si postavili svobodo, enakost pred zakonom (seveda le za svobodne državljane), spoštovanje zakonov, neposredno sodelovanje državljanov pri izvrševanju oblasti, itn. Kljub očitnim pomanjkljivostim (demokracija je bila omejena le na ozek krog prebivalstva) je antična demokracija postala pomemben navdih za vse poznejše iskanje demokratičnega družbenega sistema (Jurca 2007, 9).

Oblika sodelovanja državljanov pri izvajanju oblasti pa se je skozi obdobja spreminjala, saj je bila za antično Grčijo značilna neposredna demokracija, kar si pa v današnjem času težko predstavljamo kot uresničljivo (razen v obliki referendumov). Atene so bile namreč takrat mestna državnica z relativno majhnim številom prebivalstva, od tega pa so pri odločanju o ključnih zadevah lahko sodelovali le svobodni, odrasli moški državljani. Zaradi tega je bila možna izvedba neposredne demokracije (Jurca 2007, 9).

Perenič (v Jurca 2007, 9) pravi, da o demokraciji govorimo tedaj, ko lahko večina prebivalstva bolj ali manj sodeluje pri oblikovanju državne organizacije in vpliva na njeno delovanje in ko so vsaj povprečno varovane temeljne človekove pravice in svoboščine. Zahteva po demokratičnem političnem sistemu izhaja iz trditve, da oblast ne pripada (ne sme pripadati) posamezniku ali ozki skupini ljudi, temveč vsem ljudem, da so torej ljudje suvereni nosilci oblasti.

V sodobnih demokracijah se, po mnenju mnogih, neposredna demokracija, kot je bila v antični Grčiji, najverjetneje ne bi obnesla, saj so države po številu prebivalstva

neprimerno večje, kot so bile mestne državnice. Zaradi tega se je postopoma oblikovala predstavniška demokracija, kjer državljani na volitvah izbirajo svoje predstavnike, ki v njihovem imenu sprejemajo odločitve. Z volitvami državljani vplivajo na politični proces in na posreden način sodelujejo pri oblasti. Volitve pa morajo biti svobodne in tajne, zagotovljena mora biti enakovrednost glasov, kar pomeni, da ima vsak glas državljana enako težo, ne glede na spol, starost, raso, izobrazbo, politično ali versko prepričanje.

Morda je res, da je misel o predstavnishvu (zastopanju) rešila demokracijo kot vodilno ideologijo moderne države; po drugi strani pa je načelo predstavnishva strukturalno ločilo državljane od sodelovanja pri vsakodnevnem odločanju. Po mnenju Kasseja in Newtona (1999, 166) je v tem izvor napetosti med državo in državljani v sodobnih demokracijah. Ljudje bi morali in bi lahko sodelovali pri vseh javnih zadevah, če jim tega ne bi onemogočala moderna ozemeljska država. Menita, da je problem bolj v trditvi, da si *a priori* ne moramo zamisliti neposredne demokracije in da je nerealna brez neke formalne organizacije, to pa vključuje predstavniške organizacije. Resenau (v Kasse in Newton 1999, 166) pravi, da predstavnishvo kot tako ni možno, kajti »tisto kar je res zanimivo, ne more biti zastopano: ideje, simboli, vesolje, absolutum, Bog, pravičnost ali karkoli drugega«. Nadaljuje, da je predstavnishvo samovoljno in pomeni oblast, prevlado in premoč.

Izvoljeni predstavniki se z volivci ne posvetujejo o vsaki zadevi, hkrati pa so lahko člani različnih političnih strank, katere programe in usmeritve morajo tudi upoštevati. Tu se potem postavlja vprašanje legitimnosti sprejemanja odločitev izvoljenih predstavnikov v imenu volivcev. Kako torej zagotoviti legitimnost političnim odločitvam in posledično samemu političnemu sistemu?

V zadnjem desetletju prejšnjega stoletja se je pogled na demokratično legitimnost obrnil proti možnosti in zmožnosti aktivnega sodelovanja v deliberaciji, predvsem tistih, katerih se kolektivno sprejete odločitve dotikajo. Dryzek (2000, 1) meni, da deliberativni obrat predstavlja na novo oblikovano dilemo glede avtentičnosti demokracije: stopnja dejanske demokratične kontrole, ki jo izvajajo kompetentni državljani, v nasprotju s simbolično kontrolo.

Pojav deliberativne demokracije ali vsaj teorije deliberativne demokracije je dodobra razburkal družboslovje. Deliberativna demokracija predpostavlja, da demokracija ne pomeni zgolj seštevanja glasov, ampak tudi njihovo transformacijo kot rezultat svobodnega posvetovanja. Koncept zato poudarja pomen oblikovanja javnega mnenja kot rezultata kvalitetne razprave, v kateri se soočajo različni pogledi in argumenti. Deliberativna demokracija pomeni, da se pred sprejetjem odločitve javnega pomena premisli čim več informacij, ki so posredovane skozi različna mnenja in interaktivno razpravo. Zato rezultat posvetovanja ni samo izmenjava pogledov, ampak tudi konkreten dogovor (kompromis), ki je utemeljen na domnevi, da je skupina ljudi, ki je soočila svoje ideje in poglede, prišla do določenega konsenza, zgrajenega na skupnem vedenju. Koncept deliberativne demokracije tako nastopa kot mehanizem, ki ustvarja potrebne procesne pogoje za splošno, demokratično in enakopravno udeležbo različnih akterjev pri političnem odločanju.

Odpira se vprašanje, kako združiti načela liberalne (predstavniške) in deliberativne demokracije. Je lahko deliberativna demokracija zgolj dopolnitev predstavniški in tako način večanja legitimnosti le-te, ali je mogoče razmišljati o razdoru obstoječih državnih institucij in vpeljevanju neposrednih oblik udeležbe ljudstva pri oblikovanju in sprejemanju političnih odločitev?

2 METODOLOŠKI OKVIR

V diplomski nalogi bom opisala temeljne značilnosti predstavniške demokracije in kritike, ki se nanašajo predvsem na pomanjkanje legitimnosti, ki izhaja iz majhne vključenosti širše javnosti pri odločanju. Na drugi strani bom skušala predstaviti model deliberativne demokracije kot kritično alternativo liberalni demokraciji; deliberacijo, ki je po mnenju mnogih teoretikov deliberativne demokracije osrednji del le-te; kje leži avtentičnost in legitimnost deliberativne demokracije; katere institucije bi se lahko oblikovale po njenih načelih, ter kakšna odločevalska pravila je oblikovala teorija deliberativne demokracije.

Uporabila bom metodo analize sekundarnih virov. Posluževala se bom že obstoječe literature na to temo ter primerjala poglede različnih avtorjev na osnove pojme in koncepte demokracije. Pri osnovnih opredelitvah ključnih pojmov, kot so na primer: deliberativna in liberalna demokracija, deliberacija, avtentičnost, legitimnost in politično odločanje, si bom pomagala s t. i. konceptualno analizo, se pravi z analizo, ki razčlenjuje »pomen določenega pojma, splošnost njegove rabe, njegovo zgodovinsko spreminjanje pomena, odnos med posameznimi pojmi ali koncepti in podobno (Bučar in drugi 2002, 26).

Diplomsko delo je razdeljeno na šest vsebinskih poglavij. Najprej bom opisala značilnosti liberalne demokracije in se pri tem osredotočila predvsem na predstavniško demokracijo. Nadaljevala bom s poglavjem o deliberativni demokraciji, ki v nasprotju z liberalno demokracijo zagovarja oblikovanje posameznikovih preferenc v samem procesu deliberacije, ki je ključnega pomena za legitimnost in avtentičnost deliberativne demokracije, kar opisuje naslednje poglavje. Ravno avtentičnost in legitimnost, ki jo za deliberativno demokracijo predstavlja in zagotavlja deliberacija, nas lahko usmeri v kritični pogled na liberalno demokracijo, saj le-ta zagovarja, da je legitimnost političnih odločitev zagotovljena z mehanizmom volitev. V zadnjih dve poglavjih pa izpostavim možnost oblikovanja deliberativnih institucij ter odločevalskih pravil znotraj le-teh.

3 LIBERALNA DEMOKRACIJA

V tem poglavju se bom osredotočila na glavne značilnosti liberalne demokracije, katere temelj so osnovne človekove pravice in svoboščine. Z mehanizmom volitev ponuja liberalna demokracija možnost izbire političnih predstavnikov, ki sprejemajo odločitve v našem imenu, ter nadzor nad oblastjo in s tem zaščito posameznikove svobode. Seveda pa moramo na začetku najprej pogledati, kaj je moderna, liberalna demokracija.

3.1 DEMOKRACIJA

Že v samem uvodu sem se dotaknila pojma demokracija, predvsem njenih začetkov v antični Grčiji, zato je smiselno najprej opredeliti pojem moderne demokracije oziroma demokratičnega političnega sistema. Dahl (Dahl v Rus in Toš 2005, 297; Dahl v Tomšič 2002, 21) v svoji definiciji jasno opredeljuje osem proceduralnih in institucionalnih minimumov demokracije:

1. pasivna in aktivna volilna pravica;
2. pravica političnih voditeljev in strank, da tekmujejo za podporo in glasove volivcev;
3. svobodne in poštene volitve;
4. svoboda združevanja;
5. svoboda govora;
6. pluralizem virov informiranja;
7. stabilnost ukazov, ki zagotavljajo, da je javna politika odvisna od izidov glasovanja in drugih oblik izražanja političnih preferenc;
8. aktivno volilno telo, ki politično participira.

Dahl (v Zajc 2004, 18) opredeli poliarhično demokracijo kot funkcijo konsenza o skupnih pogojih (pravilih), med katere sodijo enake informacije o vseh alternativah in enake možnosti izražanja preferenc, enaka vrednost vsakega glasu in izbor alternative, ki dobi največji delež glasov. Dahl je predstavil tudi dve razsežnosti

demokracije, »maksimalistična« predstavlja sodelovanje državljanov ali njihovo vpletenost v politično življenje, druga razsežnost, »liberalna«, pa pomeni tekmovanje in nasprotovanje. Udeležba državljanov namreč ne bi bila smiselna, če ne bi imeli možnosti nasprotovati državnemu vodstvu, predlagati alternativne rešitve ali vodstvo zamenjati. Zato je tudi oblikoval prej omenjenih osem institucionalnih minimumov demokracije. Vsako od teh zagotovil mora biti zagotovljeno vsakemu državljanu, tudi če mu nasprotuje večina državljanov (Zajc 2004, 18–19).

Na liberalnih konceptih utemeljena sodobna demokracija je torej sistem vladanja, ki je podprt od spodaj (Scheuch v Rus in Toš 2005, 297), ki temelji na spoštovanju pravic človeka in državljanov, na splošni volilni pravici, na izmenjavi elit na oblasti, na sposobnosti oblikovanja razvojnih konsenzov, na deljeni oblasti, nadzoru oblasti in seveda reprezentativnem parlamentu (Beyme v Rus in Toš 2005, 298).

Glede splošnih (idealističnih) predpostavk se je po mnenju Zajca (2004, 18) mogoče strinjati, da demokracija zajema enake pravice ter možnosti državljanov udeleževati se javnega življenja ne glede na njihov osebni ali družbeni položaj ali kakršnakoli (politična, verska, moralna) prepričanja. Državne (vladne) politike se morajo sprejemati v skladu z voljo večine državljanov, dogovarjanje in odločanje o skupnih zadevah pa mora biti podvrženo nadzoru vseh članov skupnosti. Definicije, ki izhajajo iz realnega stanja, pa predpostavljajo določene minimalne in maksimalne pogoje za to. Schumpetrova »minimalistična« definicija, znana tudi kot »formalna« ali »elektoralna«, predpostavlja demokracijo enostavno kot sistem, ki omogoča sprejemanje političnih odločitev, v katerem posamezniki pridobivajo moč odločanja na podlagi tekmovanja za glasove (Schumpeter v Zajc 2004, 18).

Sodobne demokracije temeljijo na načelu ljudske suverenosti, v katerem je nosilec suverene oblasti v posamezni družbeno urejeni skupnosti lahko samo ljudstvo. Z načelom ljudske suverenosti se izraža zamisel o tem, da vsa oblast v državi izhaja iz ljudstva in ljudstvu tudi pripada, nosilci oblasti pa delujejo kot predstavniki ljudstva. Iz načela ljudske suverenosti izhaja načelo demokratične države. Demokratična je tista državna ureditev, v kateri vsa oblast izhaja iz ljudstva in se izvaja v njegovem interesu. V demokraciji lahko torej vladajo le tisti, ki jih je izvolilo ljudstvo, kateremu so tudi odgovorni (Grad 2004, 17).

V ustavnopravni teoriji in v določbah vseh demokratičnih ustav razlikujemo dva temeljna načina izvrševanja ljudske suverenosti: posredno in neposredno. Ljudstvo lahko uresničuje oblast tako, da neposredno izvršuje vse ali nekatere njene naloge ali da voli svoje predstavnike, prek katerih bo posredno izvrševalo oblast. V tem primeru izvršujejo predstavniki ljudstva oblast v imenu ljudstva. V prvem primeru govorimo o sistemu neposredne demokracije (v celoti oziroma o uporabi njenih posameznih oblik – referendum, plebiscit, ljudska iniciativa, peticija in občni zbor na lokalni ravni), v drugem primeru pa o posredni demokraciji ali predstavniškemu sistemu. S koncepcijo deljene suverenosti bi bila v skladu samo uporaba neposredne demokracije, medtem ko je s koncepcijo nedeljene ljudske suverenosti skladna neposredna in posredna demokracija (Grad in drugi 1999, 24).

Neposredna demokracija ja v praksi dokaj redka, v veliki meri jo prakticirajo le nekatere države, zlasti Švica. Pogosto neposredno odločanje je namreč povezano z velikimi organizacijskimi težavami in stroški. Na drugi strani pa je večina zadev, o katerih se odloča v državi, tudi preveč zapletenih, da bi lahko o njih odločali volivci sami. Zaradi tega prevladuje v svetu posredna demokracija, torej demokracija, pri kateri sprejemajo temeljne odločitve osebe, ki jih ljudstvo izvoli v ta namen. To so predstavniki ljudstva, ki tvorijo predstavniško telo. Predstavniško telo torej sprejema odločitve v imenu ljudstva, ki ga njegove odločitve vežejo. Razmerje med ljudstvom in njegovimi izvoljenimi predstavniki pa imenujemo politično predstavništvo. To temelji na mandatu pooblastila, ki ga ljudstvo podeli svojim predstavnikom v predstavniškem telesu (Grad 2004, 17).

Neposredna demokracija, ki je participativna, priznava pravico odločanja samo tistim, ki izkažejo zanimanje o neki javni zadevi, predstavniška demokracija pa zagovarja formalno enakost, kjer velja: en človek – en glas (glej v Della Porta 2003, 64).

3.2 PREDSTAVNIŠKA DEMOKRACIJA

Najstarejši obliki predstavništva kot ustanovi svobodnih državljanov sta bila svet v atenski in senat v rimski državi. Pojem in praksa političnega predstavništva sta se razvila v srednjem veku, vzporedno s širjenjem politične subjektivitete na vse širši krog svobodnih državljanov in z nastankom posebnih ustanov političnega predstavništva (stanovskih skupščin). Stanovske skupščine, ki so jih najprej sestavljali pripadniki plemstva in duhovščine, pozneje pa tudi predstavniki nastajajoče buržoazije, so nadzorovale in omejevale monarhovo oblast (Grad in drugi 1999, 27).

Politično predstavništvo v sodobnem pojmovanju se je uveljavilo v boju revolucionarne buržoazije zoper fevdalne privilegije in srednjeveške partikularizme. Pri oblikovanju stanovskih skupščin in drugih srednjeveških predstavniških teles v sodobne predstavniške institucije sta pomembno vlogo imeli zlasti Velika Britanija in Francija. V Veliki Britaniji je izšel parlament iz dolgotrajne evolucije svetovanja angleških kraljev in grofijskih skupščin. Ideja in praksa parlamentarnega predstavništva je dobila posebno veljavo v času 17. stoletja. V drugi polovici tega stoletja (1665. leta) je Oliver Cromwell prvič uradno uvedel v politično prakso termin »reprezentacija«. V Franciji je buržoazija z revolucijo leta 1789 direktno preobrazila stanovsko narodno skupščino. Prav politično predstavništvo z enako in splošno volilno pravico, kakršno se je uveljavilo v Franciji, je imelo velik vpliv na razvoj te ustanove. Na spremembe predstavniških organov sta vplivala tudi kasnejši nastanek političnih strank in njihov vstop v politično življenje (Grad in drugi 1999, 27).

Klasična teorija o političnem predstavništvu, ki se je uveljavila z zmago francoske revolucije, temelji na formalno pravni enakosti državljanov in na načelno enotni in nedeljivi suverenosti ljudstva. Francoski pravni teoretik Charles L. Montesquieu je v svojem delu O duhu zakona (*De L Esprit des lois*, 1748) izrecno in nedvoumno razložil nujnost uporabe predstavniške vladavine. Sistem predstavniške vladavine je izpeljal iz svojega liberalno-demokratskega razumevanja politične svobode in sistema delitve oblasti. Zoper uporabo neposredne demokracije in za predstavniško vladavino je navedel dvoje argumentov:

1. uporaba neposredne demokracije je dejansko nemogoča v velikih državah;

2. narod ni sposoben sprejemati zakonov, temveč lahko le voli svoje predstavnike.

Sistem političnega predstavnštva se ustavnopravno izraža v predstavniskem poslanskem mandatu (Grad in drugi 1999, 28).

Predstavniška demokracija je demokracija posrednega tipa, v kateri državljani oblasti ne izvajajo sami, ampak izvolijo predstavnike, ki oblast izvajajo v njihovem imenu. Nujen pogoj predstavniške demokracije je elektoralna demokracija, katere bistvo je, da volivci izberejo predstavnike, ki potem odločajo, vendar morajo pri tem upoštevati mnenje ljudi, ki so jih izvolili. Sodobne demokracije večinoma sodijo v model predstavniške demokracije. Volivci ne odločajo o sprejemanju javnih politik, odločajo o tem, kdo bo o politikah odločal. Pri volitvah ne gre za odločanje o konkretnih temah, pač pa izvolitev ljudi, ki bodo odločali. Čeprav izvoljeni predstavniki ne sprašujejo volivcev za mnenje o vsaki zadevi, morajo do neke mere upoštevati javno mnenje. Če tega ne storijo, jih lahko kazen doleti na posreden način; na naslednjih volitvah jim volivci odrečejo podporo (Sartori 1987).

Volivci na volitvah ne volijo posameznikov kot takih, saj so večinoma (razen zelo redkih izjem) člani političnih strank. Predstavniki volivcev v nacionalnih centrih odločanja torej niso samo predstavniki ljudi, ki so jih izvolili, pač pa tudi političnih strank, ki so jih uvrstile na kandidatne liste. Odločanje je tako pogosto prej zastopanje strankarskih interesov, usmeritev in programov kot pa odzivanje na pričakovanja in interese državljanov. McLean in Marshall (v Harej 2002, 8–9) navajata, da so stranke nekakšni neodvisni centri moči, ki postopoma postajajo vedno bolj odtujeni željam in pričakovanjem volivcev. Prav zato je pogosto vprašljiva legitimnost tako sprejetih odločitev. Odločevalski prostor je namreč zaprt za sodelovanje javnosti, torej tistih, ki se jih odločitve tičejo. Sprejete odločitve so, v kolikor so sprejete v okviru obstoječih pravnih norm, legalne, vprašljiva pa je njihova legitimnost. Odločevalci pogosto namreč sprejemajo odločitve, ne da bi pri tem upoštevali pričakovanja ali potrebe državljanov oziroma javnosti. Politična participacija državljanov je v predstavniskem modelu demokracije omejena na volilno participacijo, ki pa seveda ni zanemarljiva.

Pri vprašanju vloge javnosti v odločevalskem procesu ne gre zgolj za (ne)pripravljenost odločevalcev za odpiranje tega procesa, ampak za precej več. V enačbi, kdo odloča in v čigavem imenu, namreč ne gre za zgolj dva akterja – javnost in odločevalce oz. politiko. Vključiti je potrebno tudi industrijo oziroma kapital, ki je zelo zainteresiran za to, da ostane odločevalski prostor čim bolj zaprt. Nenazadnje imajo pomembno vlogo tudi znanosti oz. strokovnjaki. Predvsem ob vlogi industrije in znanosti v odločevalskem procesu so se pogosto ustvarili poizkusi javnosti, da bi leta igrala pomembnejšo vlogo (Harej 2002, 9).

Dejstvo je, da odnos med politiko, industrijo, znanostjo in javnostjo v odločevalskem procesu ni več nikakršna skrivnost. Posledica tega je vedno manjša legitimnost odločevalcev in odločitev. Povrnitev odločitev je možna le z odpiranjem odločevalskega prostora. Vključevanje javnosti v debate pri sprejemanju političnih odločitev je bolj ali manj vprašanje časa. Vprašanje je le, v kolikšni meri in pod čigavim okriljem bo to vključevanje potekalo, kakšen položaj bo pri tem imela javnost in kakšen bo njen dejanski vpliv na sprejemanje odločitev (Harej 2002, 17–18).

Po J. S. Millovem mnenju (v Held 1989, 95–96) se v sodobni družbi ne bi smela ohraniti nekdanja grška ideja polisa. V skladu z liberalno tradicijo kot celoto je pojem vladanja samim sebi ali upravljanja prek javnih zborov čista norost za vsako skupnost, ki presega posamezno majhno mesto. Če njihovo število ni majhno, ljudje ne morejo participirati pri ničemer razen v nekaterih manjših delih javnega posla. Nadaljuje, da so problemi, ki jih postavlja koordinacija in regulacija v gosto naseljeni deželi, nerazrešljivo zapleteni za vsak sistem klasične ali neposredne demokracije. Ko pa je oblast v rokah vseh državljanov, ostaja nenehna nevarnost, da bo najpametnejše in najsposobnejše zasenčila pomanjkljiva vednost, veščina in izkušnja večine. Zato idealno najboljša oblika vladanja v sodobnih okoliščinah zajema predstavniški demokratični sistem, v katerem ljudje preko svojih periodično izvoljenih predstavnikov izvršujejo vrhovno nadzorno oblast.

Predstavniški sistem ima skupaj s svobodo govora, tiska in združevanja posebne prednosti. Nudi nam mehanizem, s katerim lahko pazimo na centralne oblasti in jih nadziramo; ustanovi parlament, ki naj deluje kot pes čuvaj svobode in kot središče razuma in razprave; preko volilne tekme združi voditeljske kvalitete skupaj z

intelektom v največji prid vseh. J. S. Mill je trdi, da ni nobene zaželene alternative predstavniki demokraciji, čeprav se je zavedal, da je participacija pri političnem življenju v velikih, kompleksnih in gosto naseljenih državah neogibno omejena (v Held 1989, 96).

J. S. Mill (v Held 1989, 96) je navsezadnje zelo malo zaupal sodbi volilnega telesa in izvoljenih. Dokazoval je bistvenost volilne pravice, hkrati pa si je prizadeval priporočiti kompleksen sistem pluralističnih volitev, da množice, delavski razredi in »demokracija« ne bi imeli možnosti podvreči politične ureditve tistemu, kar je preprosto imenoval »nevednost«. J. S. Mill je bil mnenja, da je le malo posameznikov razvilo vse svoje zmožnosti in bi bilo zato morda ustrezno, če bi nekateri državljani imeli večji vpliv na vladanje kot ostali. Zato je priporočil pluralni sistem volitev, kjer bi imeli vsi odrasli en glas, toda pametnejši in bolj talentirani bi morali imeti več glasov¹ kot nevedni in manj sposobni. Weale (1989, 37) pravi, da J. S. Millov predlog o pluralnih volitvah zahteva izražen interes državljanov za sodelovanje ter določeno stopnjo dosežene izobrazbe. Vendar je na pluralistične volitve J. S. Mill gledal kot na prehodni vzgojni mehanizem, ki bi ga, ko bi ljudje pridobili višje moralne in intelektualne standarde, zamenjal sistem ena oseba – en glas (v Held 1989, 96).

J. S. Mill trdi, da obstaja »radikalen razloček med nadziranjem vladnega dela in dejanskim opravljanjem le-tega«. Bolj kot se volilno telo vmešava v opravilo vladanja in bolj ko se delegati in predstavniki telesa vmešavajo v vsakdanje upravljanje, večja je nevarnost spodkopavanja učinkovitosti, razpršitve vrst odgovornosti za akcijo ter nevarnost redukcije splošnih koristi za vse. Ljudski nadzor in učinkovitost sta lahko koristna le, če priznamo, da imata oba povsem različne osnove. Gre za »ločevanje službe nadzora in kritike ter dejanskega vodenja zadev in prenašanje prve na predstavnike mnogih, medtem ko slednjim zagotovimo – ob strogi odgovornosti do nacije – zahtevano znanje in preizkušeno inteligenco posebno izučene in izkušene peščice«. J. S. Mill nadaljuje, da bi parlament moral imenovati izvršilno oblast ter imeti vlogo osrednjega foruma za artikulacijo želja in zahtev ter za razvijanje razprave in kritike, po drugi strani pa meni, da ne bi smel sestavljati zakonodaje, zaradi pomanjkanja sposobnosti (v Held 1989, 97).

---

¹ Kot grobo vodilo za dodelitev glasov je J. S. Mill vzel poklicni položaj; tistih z največjim znanjem in spretnostjo ne bi mogli preglasovati tisti z manjšim znanjem (Held 1989, 96-97).

Po J. S. Millu ustvarita svoboda in demokracija možnost »človeške odličnosti«. Svoboda mišljenja, razpravljanja in delovanja je nujni pogoj za razvoj neodvisnosti duha in avtonomne sodbe; je odločilna za oblikovanje človeškega razuma in racionalnosti. Kultiviranje razuma pa, obratno, spodbuja in ohranja svobodo. Predstavniško vladanje je bistveno za zaščito in krepitev tako svobode kot razuma. Sistem predstavniške demokracije naredi vlado odgovorno državljanom in ustvari pametnejše državljane, ki so sposobni slediti javnemu interesu. Je tako sredstvo za razvijanje samoidentitete, individualnosti in družbene razlike kot cilj sam po sebi (v Held 1989, 102).

Za razliko od ideje J. S. Milla je Rousseau oblikoval idejo, da privolitev posameznikov legitimira vladanje in splošneje državni sistem, katera je bila bistvena za liberalce 17. in 18. st. kot tudi za liberalne demokrate 19. st. Prvi so menili, da je družbena pogodba prvobitni mehanizem individualne privolitve, medtem ko so se drugi osredotočili na volilno skrinjico kot mehanizem, s katerim državljani periodično podelijo oblast vladi, da uveljavlja zakone. Rousseau pa ni bil zadovoljen z argumenti nobene od obeh različic. Zanimalo ga je namreč vprašanje, ali obstaja legitimno in varno načelo vladanja. V svoji razlagi naravnega stanja je predpostavljal, da so bili ljudje v prvobitnem naravnem stanju srečni, vendar so jih iz tega stanja pregnali razni problemi preživetja. V Družbeni pogodbi je zapisal, da so »človeška bitja prišla do spoznanja, da bi lahko dosegla razvoj svoje narave, udejanjanje svojih umskih zmožnosti, najpopolnejše izkušnje svobode zgolj z družbeno pogodbo, ki bi vzpostavila sistem sodelovanja prek telesa, ki bi sprejemalo in uveljavljalo zakone«. Obstaja torej pogodba, vendar je to pogodba, ki ustvari možnost samoregulacije ali vladanja samim sebi (Held 1989, 79).

V nasprotju s Hobbesom in Lockom, ki zagovarjata prenos suverenosti iz ljudstva na državo in njene voditelje, je Rousseau trdil (v Held 1989, 79), da tak prenos ni samo nepotreben, ampak se tudi ne bi smel zgoditi, saj suverenost izvira iz ljudstva in le temu tudi pripada. Nadaljuje, da ljudska suverenost ne more biti niti zastopana niti odtujena, kajti izvoljeni delegati ne morejo biti njeni predstavniki, ampak so zgolj njeni posredniki in tako ne morejo o ničemer dokončno odločiti. Meni, da je vsak zakon, ki

ni osebno ratificiran s strani ljudstva, prazen in sploh ni zakon. Ljudstvo je svobodno le med volitvami, ko so predstavniki izvoljeni, je ljudstvo zasluženo, je nič.

Rousseau je zagovarjal vključenost posameznikov v neposredno oblikovanje zakonov, ki uravnavajo njihova življenja. Ljudstvo je suverena avtoriteta, ki oblikuje zakone, po katerih živi. Zagovarjal je dejavnega, vključenega državljana, kar pa je, v primerjavi z J. S. Millom, interpretiral še nekoliko bolj radikalno: državljani bi se morali zbrati skupaj, skleniti, kaj je najboljše za skupnost ter sprejeti ustrezne zakone. Vladani bi morali biti vladarji. Ideja samovladja je v Rousseaujevi razlagi postavljena kot cilj sam na sebi. Politična ureditev, ki daje državljanom možnost participacije v vseh javnih zadevah, ne bi smela biti zgolj država, ampak prej oblika nekakšne družbe (v Held 1989, 79–80).

Vloga državljana je najvišja vloga, za katero si lahko prizadeva posameznik. Svoboda se lahko ohrani le z izvrševanjem oblasti po državljanih, ki je tudi, po mnenju Rousseauja, edina legitimna pot. Državljan pa mora oblikovati najvišje vodilo splošne volje²« (Rousseau v Held 1989, 80), hkrati pa mora to isto vodilo tudi omejevati. Zavedal se je, da so mnenja o skupnem dobrem lahko različna, zato je sprejel klavzulo za večinsko vladanje: »glasovi največjega števila (ljudi) vselej obvezujejo ostale (ljudi)« (Rousseau v Held 1989, 80). Ljudje so suvereni le toliko, kolikor dejavno participirajo pri artikulaciji splošne volje.

Predstavniška demokracija je po eni strani odlična rešitev problema predstavljanja in zagovarjanja interesov državljanov, po drugi strani nas pa sooči z dilemo, ali so izvoljeni predstavniki zmožni oblikovanja in sprejemanja takšnih političnih odločitev, ki dejansko predstavljajo interese njihovih volivcev. Vprašanje je, v kolikšni meri politični predstavniki zagovarjajo interese volivcev in ne lastnih oz. strankarskih. Po mnenju J. S. Milla je politično predstavništvo nujno za zaščito posameznikove svobode, nasprotno pa trdi Rousseau, ko pravi, da se svoboda lahko ohrani le v samovladju. Ali je samovladje v današnjih družbah sploh mogoče? Obstaja politični sistem, kjer bi »vladani postali vladarji«? V naslednjem poglavju bom predstavila eno izmed političnih teorij demokracije, ki je usmerjena v javno razpravo med državljani ter

---

² Splošna volja je za Rousseauja javno oblikovano pojmovanje skupnega dobra oz. bistvo sodb o skupnem dobrem (Held 1989, 80).

oblikovanje in sprejemanje političnih odločitev brez posrednikov. Gre za deliberativno demokracijo, teorijo, ki se je pojavila v osemdesetih letih prejšnjega stoletja in je dodobra spremenila pogled na vlogo posameznika kot državljana ter politično participacijo kot tako.

4 DELIBERATIVNA DEMOKRACIJA

Po opisih liberalne, predstavniške demokracije, bom sedaj predstavila glavne značilnosti deliberativne demokracije, ki v ospredje postavlja posameznika kot pomemben del javne razprave o političnih odločitvah, ki ga zadevajo. Deliberativna demokracija predpostavlja javno zagovarjanje posameznikovih interesov, perspektiv, potreb – v nasprotju z liberalno demokracijo, ki zagovarja predstavljanje in zagovarjanje političnih interesov posameznikov preko izvoljenih predstavnikov.

Teorije deliberativne demokracije so se razvile predvsem zaradi pomanjkljivosti teorije in prakse liberalne demokracije in svoja spoznanja ponudile kot izziv institucijam sodobnih liberalno-demokratskih držav. Mnogi kritiki menijo, da so dejavnosti, ozadja in interesi predstavnikov in odločevalcev daleč stran od življenja in pričakovanj državljanov. Čeprav volitve delujejo selekcijsko, pa imajo državljani malo vpliva na odločitve, ki se sprejemajo v njihovem imenu. Predstavništvo v liberalni demokraciji temelji na dejstvu, da je politični predstavnik sposoben deliberacije in odločanja za druge. Vendar pa je lahko vpliv strankarskih interesov in pomanjkanje prisotnosti ali glasu politično marginaliziranih v političnem odločevalskem procesu način, da so njihovi interesi in pričakovanja sistematično izključeni ali vsaj neustrezno naslovljeni (Lukšič 2005, 239).

Ob dani kompleksnosti političnih, ekonomskih in socialnih pogojev je delitev političnega dela nujna, zato tudi deliberativna demokracija ponuja forme delitve političnega dela, ki pa se razlikujejo od liberalno-demokratskih. Te forme naj bi povečale možnost zelenega in možnega državljanskega sodelovanja ter oblikovale državljansko delovanje kot del trajnega kritičnega dialoga, kateremu morajo biti zakonsko opredeljene forme politične oblasti bolj podvržene. Benhabib pravi, »da je nujni pogoj za pridobitev legitimnosti in racionalnosti v kolektivnem odločevalskem procesu v polity to, da so institucije v tej polity aranžirane tako, da je to, kar se razume kot splošen interes vseh, rezultat procesov kolektivne deliberacije, ki poteka racionalno in pošteno med svobodnimi in enakimi državljani« (Benhabib v Lukšič 2005, 240).

Pri načinu komuniciranja v teh skupnostih oz. kolektivih so se nekatere teorije deliberativne demokracije po mnenju Youngove (v Lukšič 2005, 240–241) preveč naslonile na takšne koncepte demokratičnega dialoga, ki morda malce preveč omejujejo komuniciranje s posameznimi togimi formami in stili racionalne orientacije, v katerih je komuniciranje vljudno, urejeno, hladnokrvno, oporekanje pa džentelmsko. Youngova nadaljuje, da imajo takšni privilegirani tipi debate in izražanja lahko tudi neželen učinek, lahko namreč utišajo nasprotja in nesoglasja ter razvrednotijo perspektive tistih, ki so manj vešč argumentiranja v takšnih formah. Young zato predlaga, da se koncept deliberativne demokracije obogati in razširi, in hkrati predlaga, da se uvedejo poleg kritičnega argumentiranja tudi nagovarjanje, retorika, sposobnost pripovedovanja zgodb oz. pripovedništvo (v Lukšič 2005, 241).

Vse te tri oblike imajo svoje značilnosti, in sicer:

- nagovarjanje je forma komunikacije, kjer subjekt prepozna subjektivnost drugih in na podlagi tega vzpostavlja zaupanje;
- retorika je način izražanja političnih izjav in argumentov, ima zelo veliko vlog, ki pomagajo pri inkluzivni in prepričljivi politični komunikaciji, vključno z usmerjanjem pozornosti na določene teme in z vzpostavljanjem medsebojnih odnosov med govornikom in poslušalci;
- pripovedništvo ima prav tako veliko vlogo in kljubuje izključevalnim tendencam ter podpira argumentiranje. Med drugim pripovedništvo pomaga relativno brezpravnim skupinam, da se javno uveljavijo; ponuja tudi načine, s katerimi dialoško razumevanje obogatijo ljudje, katerih izkušnje in prepričanja so tako zelo različna, da z drugimi ne morejo deliti dovolj predpostavk, ki bi jim omogočale plodno razpravo (Lukšič 2005, 241).

Pod legitimnimi načini in oblikami komuniciranja je po mnenju Lukšiča (2005, 241) še posebno pomembna predpostavka, »da morajo vsi glasovi biti slišani in upoštevani«. Temeljno za katerokoli obliko deliberacije je to, da le-ta »omogoča čim širše okvire za medsebojno razumevanje v skupnosti in da omogoča dojetje kar največjega števila perspektiv udeležencev«.

Lukšič opozarja, da te oblike komuniciranja niso samodejno zaščitene pred manipulacijo in varanjem. Politična aktivnost in vpliv državljanov se širi preko volitev

in za sodobne družbe velja pluralnost interesnih skupin in združenj. Vendar pa socialno in ekonomsko neravnotežje, ki je družbam inherentno, spodkopava demokratično naravo tega pluralizma. To neravnotežje pa v veliki meri spodkopava predpostavke politične enakosti, na katere se redno sklicujejo liberalne predstavniške institucije. Kot pravi Beetham (v Lukšič 2005, 241), »svoboda govora in povezovanja ni garancija le za bolj ekstenzivno politično aktivnost, kot so volitve, temveč je tudi sredstvo, s katerim se neenakosti civilne družbe prenašajo v politični prostor«. Zato se mora deliberativne institucije zavestno ščititi pred strateškim in manipulativnim delovanjem.

V deliberativni demokraciji je prisoten koncept aktivnega državljanstva, ki razume državljanke kot zmožne empatije in priznavanja različnosti ter so pogosto v konfliktih z drugimi perspektivami in formami razmišljanja. Po mnenju Warrena (v Lukšič 2005, 245) te lastnosti vzpodbujajo same deliberativne forme, osiromašene pa so tiste demokracije, kjer se posamezniki držijo zgolj lastnih preferenc in oblikujejo svoje sodbe izolirano od ostalih. Če posameznikom niso že sistemsko dane možnosti, ki bi jih spodbudile in krepile njihove težnje po preverjanju, artikuliranju in branjenju lastnih preferenc ter zato delujejo zgolj na osnovi svojih presoj, potem je malo verjetno, da so sposobni tudi empatije do drugih, verjetno so slabo informirani ter nimajo možnosti za razvoj kritične veščine, potrebne za artikulacijo, obrambo in preverjanje svojih pogledov.

V tem pogledu deliberativna demokracija zahteva več oblik politične oblasti in institucij, ki so osnovane na inkluzivnosti in spontanosti dialoga ter so bolj zaupanja vredne in legitimne. Lukšič nadaljuje (2005, 245), da deliberativna demokracija omogoča tudi bolj informirane politične sodbe in odločitve ter spodbuja aktivnost državljanov, hkrati pa ne podpira agregiranja individualnih sodb, ko gre za politično odločanje.

Nino (1996, 108) se v svojem delu o deliberativni demokraciji osredotoči na dilemo med politiko in moralo, saj meni, da ne moremo ločiti ene od druge zaradi njune medsebojne prepletenosti. S pomočjo teorij Rawlsa in Habermasa poskuša razložiti epistemološki konstruktivizem o načelih družbene morale. Rawls je v svojih načelih pravičnosti zaobjel celoten spekter človekovega razmišljanja o morali. Načela

pravičnosti morajo biti univerzalna, splošna, javna in dokončna. Naloga moralne teorije je soditi, kaj je pravično in kaj je nepravilno. Načela pravičnosti pa veljajo, ko jih enoglasno sprejmejo vsi pod pogojem nepristranskosti, racionalnosti in znanja. Rawls meni, da je posameznikova refleksija prava metoda za odkrivanje moralne resnice, ne nasprotuje pa posvetovanju in izmenjavi mnenj, kajti navsezadnje imamo vsi enake predpostavke in konceptualne sheme ter enake možnosti dostopa do znanja. Kot pravi Pycz (2004, 181) sta razumevanje in demokratični razvoj najlažje dosežena skozi diskurz, katerega cilj je spoznati osnovno človekovo stanje. Kljub temu, po mnenju Rawlsa, pa mora posameznik vedno zaupati predvsem lastni refleksiji, saj je v morali vsak posameznik sebi avtoriteta. Ravno avtoriteta posameznika pri oblikovanju moralnih načel pa pripelje Rawlsa do nasprotovanja pravilu večine, saj meni, da so pogoji, ki naj bi bili izpolnjeni, da bi večinska rešitev pravilna, redko prisotni v demokratičnih postopkih (v Nino 1996, 108–110).

Za Habermasa je diskurz sestavljen iz komunikacijskih interakcij preko katerih udeleženci debate primerjajo svoje poglede, argumentirajo za in proti določenim predlogom, s ciljem ohraniti določen konsenz. Glavni princip niso zgolj slovnične zahteve in doslednost, zahteva se nepristranskost, ki ne pomeni ravnovesja moči, ampak gre za nepristranske sodbe interesov vseh udeležencev debate. V nasprotju z Rawlsom Habermas meni, da posameznik ne more sam pri sebi oblikovati moralnih načel, ampak so ta rezultat skupnega prizadevanja. Diskurz pa ni postopek za oblikovanje moralnih norm, ampak za presojo njihove veljavnosti in morebiten sprejem le-teh. Za veljavne norme veljajo tiste, ki jih sprejmejo vsi udeleženci razprave (v Nino 1996, 110–112).

4.1 DELIBERACIJA

Po Waldronu (v Lukšič 2005, 244) je deliberacija najprej način soočanja vseh državljanskih etičnih pogledov in spoznaj – takšnih, kakršni so – tako, da drug na drugega vplivajo, in nato način vzpostavljanja osnove, ki omogoča recipročno preispraševanje in kritiko, s tem da omogoča vpogled v to, kateri vložek je boljši od drugega, kar je veliko več kot le agregiranje teh vložkov.

Ne moremo govoriti o enotni definiciji deliberacije. Teoretiki poudarjajo, da med pravo deliberacijo ljudje sprejmejo argumente, ki utemeljujejo potrebe ali načela vseh, ki se jih določena tema dotika. Mendelberg (2002, 153) pravi, da je obet deliberacije v njeni sposobnosti spodbujanja enakopravne, vzajemne, razumne in nepristranske razprave. Posledica take razprave je boljše razumevanje drugih udeležencev, večja informiranost o javnih zadevah ter širše razumevanje posameznikovih interesov. Tako lahko deliberativna demokracija služi javnemu dobremu, kjer modeli demokracije, temelječi na sebičnosti in pogajanju, odpovejo (ibid.).

Deliberacija, meni Mandelberg (2002, 153), ki omogoča medsebojno razumevanje udeležencev, informira, je enakopravna ter razumna, prinese veliko demokratičnih izidov. Državljeni so bolj vpleteni in aktivni v javnih zadevah, večja se tolerantnost do drugače mislečih, bolj se zavedajo lastnih preferenc in jih znajo bolje argumentirati. Ljudje ne vztrajajo pri lastnih pogledih zgolj iz morebitnih koristi, zavedati se začnejo medsebojne odvisnosti. Poveča se zaupanje v demokratični sistem, saj imajo državljani občutek, da dejansko vplivajo na politične odločitve, s čimer se večja tudi legitimnost samega političnega sistema.

Valadez (2001, 31) se z večino ostalih teoretikov deliberativne demokracije strinja, da je javna deliberacija osrednjega pomena za deliberativno demokracijo. Gre za proces, v katerem člani politične skupnosti sodelujejo v javni debati ter se kritično opredeljujejo do kolektivno zavezujočih javnih politik. Pomembna je enakopravnost udeležencev v debati, ki mora temeljiti na racionalnosti in ciljati na resnico. Upoštevanje potreb in interesov posameznikov je zagotovljeno z enakostjo glasov, odstranitvijo institucionalnih ovir za participacijo v javni razpravi ter oblikovanje različnih forumov, preko katerih lahko državljani sodelujejo v deliberaciji. Ko pride do sprejemanja končne odločitve, je edino vodilo boljši argument, ne pa manipulativno, prisilno in čustveno poudarjanje nekaterih interesov. Od udeležencev se pričakuje čim večja informiranost ter pripravljenost sprejemati kritike na račun svojih predlogov in mnenj. Gre za kolektivno kritično refleksijo, v kateri državljani razmišljajo izven okvirov lastnih interesov in preferenc ter spoštujejo perspektive, interese in potrebe drugih (Valadez 2001, 31–32). Benhabib (v Rättälä 2000, 44) pravi, da morajo imeti posamezniki, ko predstavljajo svoja mnenja, razloge, za katere menijo, da jih bodo

tudi ostali udeleženci sprejeli kot dobre. Zato smo v procesu deliberacije prisiljeni gledati tudi iz zornih kotov ostalih udeležencev, saj si nenazadnje želimo pridobiti njihovo strinjanje.

Bohman (1996) pravi, da deliberativna demokracija pomeni predvsem javno razpravo, ki je potrebna za legitimacijo političnih odločitev ter ponudi državljanom boljši razlog za spoštovanje zakonov. Legitimne odločitve so v deliberativni demokraciji oblikovane skozi javno razpravo med državljani in njihovimi predstavniki, ki gredo preko lastnih interesov in pogledov ter delujejo v smeri skupnega dobrega. Ključno pri deliberativni demokraciji je presoja interesov in preferenc posameznikov pred sprejemanjem odločitev. Svoja mnenja morajo državljani argumentirati tako, da jih sprejmejo tudi ostali udeleženci razprave. Razlogi za sprejem določene odločitve morajo biti prepričljivi za vse, zato je kvaliteta deliberacije pomembna za interpretacijo odločitev in njihovih posledic (Bohman 1996, 5–6).

Za zagotovitev odprtosti do preferenc drugih udeležencev v debati so poleg pravil inkluzivnosti, spontanosti in nenasilja potrebna tudi posebna nagnjenja, katera je treba kultivirati in v njihovem duhu komunikacijsko delovati.

Od udeležencev se pričakuje, da gradijo na medsebojnem spoštovanju in nepristranskosti, /.../ da jemljejo perspektive sogovornikov resno, da dajejo drugim perspektivam enako pravico do moralne avtoritete, da izražajo odprtost do drugih preferenc, da reflektirajo svoje lastne vrednote in preference z vidika konfliktnosti in da se izogibajo nepotrebnemu konfliktom, da bi dialog ostal odprt in imel možnost za svojo nadaljnjo transformacijo (Lukšič 2005, 244).

Demokratična deliberacija zato zahteva obliko presojanja, ki jo po H. Arendt imenujemo »povečana umska sposobnost« (v Lukšič 2005, 244), katere razvoj povzroča in je hkrati posledica oblikovanja takšne stopnje moralnega poguma posameznika, da priznava moč argumentov drugih udeležencev v debati, tudi če se z njimi ne strinja. Hkrati pa velja, kot pravita Bentley in Owen (v Lukšič 2005, 244), uvajati dvoplastno kultivacijo državljskih vrlin. Na eni strani se za tiste, ki so v večini, zahteva kultivacija vrline državljske odgovornosti, pripravljenosti prisluhniti in premisliti perspektive tistih, ki so v manjšini, medtem ko se za tiste v manjšini,

pričakuje kultivacija državljanske vztrajnosti, nadaljevanje in nenehna motivacija za prepričevanje drugih v verodostojnost svojih lastnih perspektiv.

Habermas (v Lukšič 2005, 245) daje pri ščitenju in oblikovanju skupne volje v javni sferi pomembno vlogo liberalni ustavi. Pomen neformalnih deliberacij, ki se odvijajo v javni sferi, je v tem, da vplivajo na formalne deliberacije in na odločitve vladnih institucij. Mnoge teorije deliberativne demokracije so prevzele to idejo in se pravzaprav asimilirale z institucijami liberalnega konstitucionalizma. Tako imamo situacijo, da so obstoječe liberalne institucije reprezentativne demokracije eksplicitno močno kritizirane s strani teorije deliberativne demokracije, po drugi strani pa so te institucije v njej implicitno prevzete, predpostavljene (Lukšič 2005, 245–246).

Povezava med javno sfero in formami politične oblasti mora biti vzpostavljena, saj avtentičnost demokracije zahteva, da reflektivne preference vplivajo na kolektivne izide in terja dvosmerno delovanje, in sicer v tem smislu, da bo toliko časa dokler bo država glavno mesto kolektivnega odločanja, nujna tudi usmerjenost na državo in na diskurzivne mehanizme, ki državi posredujejo javno mnenje (Lukšič 2005, 246).

Opraviti imamo torej, kot pravi Lukšič (2005, 246), s spoznanjem dela deliberativnih demokratov, da so »mehanizmi transmisije javnega mnenja« posebnega pomena, seveda če se razumejo reflektivne sodbe državljanov tako, da morajo pomembno vplivati na politično odločevalski proces. In tu je točka, kjer se deliberativna demokracija sooči s ponujenimi procedurami, ki jih koristno uporablja liberalno-demokratska država.

Uporaba deliberativnih načel v odločevalskih procesih bi bila najlažja že znotraj obstoječih liberalnih institucij, čemur pa mnogi teoretiki nasprotujejo. Med drugimi Dryzek (2000, 27) omenja Benamina Barberja, Seylo Benhabib, Davida Millerja, Nancy Fraser ter Habermasa v njegovih zgodnejših delih. Največ kritik gre na račun agregacije glasov, ki se pojavlja tako v teoriji kot praksi liberalne demokracije. Kritiki hočejo radikalno reformirati liberalno državo, da bi bila avtentično deliberativna, ali pa oblikovati take alternativne poti, kjer bi bila možna deliberacija. Te alternative lahko vključujejo civilno družbo v soočenju z državo ter različne javne sfere. Kot pravi

Bohman (v Dryzek 2000, 28) se javna razprava poraja znotraj javne sfere, sestavljene iz svobodnih in enakih državljanov in ne znotraj države.

Z asimilacijo deliberacije v liberalno državo je izguba kritičnosti, ki jo deliberativna demokracija predstavlja, pomembna iz dveh razlogov. Prvi razlog, ki ga omeni Dryzek (2000, 28), je demokracija kot taka, saj definicija demokracije ni nikoli dokončna, je odprt in dinamičen projekt. Nesmiselno je iskati model demokracije, ki bi veljal za vse čase in kraje. V sodobnih teorijah demokracije se govori oz. sprejme določena »dejstva« sodobnega sveta³, namesto da bi se posvetili raziskovanju ovir in možnosti za pospeševanje demokracije v določenem obdobju (Dryzek 2000, 29).

Drugi razlog je, da deliberativnim demokratom zmanjka sredstev za soočanje tako s kritiki kot izzivi, ki jih prinaša današnje življenje. Dryzek (2000, 30) meni, da liberalni konstitucionalizem ni dovolj fleksibilen, da bi se lahko odzval na izzive, ki jih predstavlja pluralnost in raznolikost politične strukture družbe. Za samo demokracijo in nadaljnji razvoj je torej nujno, da deliberativna demokracija ponovno vzpostavi svojo kritično perspektivo (ibid.).

Kot lahko v tem poglavju vidimo, so razlike med liberalno in deliberativno demokracijo očitne. V glavnem se nanašajo na zagovarjanje agregativnega modela sprejemanja odločitev s strani liberalne teorije, na drugi strani pa deliberativna demokracija ponuja drugačen način oblikovanja odločitev. Zagovorniki deliberativne demokracije namreč dvomijo, da so izvoljeni predstavniki sposobni deliberacije v imenu njihovih volivcev, kar bi bilo nujno za legitimnost političnih odločitev. Če povzamem, deliberacija informira, je enakopravna ter razumna. Državljeni so bolj vpleteni in aktivni v javnih zadevah, večja se tolerantnost do drugače mislečih, bolj se zavedajo lastnih preferenc in jih znajo bolje argumentirati. Ljudje ne vztrajajo pri lastnih pogledih zgolj iz morebitnih koristi, zavedati se začnejo medsebojne odvisnosti. Poveča se zaupanje v demokratični sistem, saj imajo državljeni občutek, da dejansko vplivajo na politične odločitve, s čimer se večja tudi legitimnost samega političnega sistema.

---

³ Pri Rawlsu je na primer omenjen zmerni pluralizem, Habermas pa izpostavi kompleksnost in diferenciacijo v sodobnih družbah (Dryzek 2000, 29).

5 AVTENTIČNOST IN LEGITIMNOST DELIBERATIVNE DEMOKRACIJE

Po mnenju Dryzeka (2000, 1) se je v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja pogled na demokratično legitimnost obrnil proti možnosti in zmožnosti aktivnega sodelovanja v deliberaciji, predvsem tistih, katerih se kolektivno sprejete odločitve dotikajo. Deliberacija kot socialni proces se razlikuje od drugih oblik komunikacije v tem, da udeleženci lahko spremenijo svoje mnenje, presoje, preference in poglede med samo interakcijo, ki vključuje prepričevanje raje kot prisilo, manipulacijo ali prevaro. Za bistvo demokracije je sedaj v širokem obsegu sprejeta deliberacija kot nasprotje glasovanju, agregiranju interesov, ustavnim pravicam in tudi vladanju samim sebi. Deliberativni obrat predstavlja na novo oblikovano dilemo glede avtentičnosti demokracije: stopnja, do katere je demokratična kontrola prej dejanska kot simbolična, in jo izvajajo kompetentni državljani.

5.1 AVTENTIČNOST

Interes o avtentičnosti demokracije pomeni, da deliberativna demokracija sprejema različne oblike komunikacije pod različnimi pogoji. Ravno ti pogoji pa so predmet spora, saj želijo nekateri deliberativni demokrati zelo ozko določiti avtentično deliberacijo in jo omejiti na argumente, medtem ko bi predstavniki bolj tolerantnega stališča poleg argumenta dovolili tudi retoriko, humor, čustva, pričevanja ter pripovedovanje zgodb in opravljanje (Dryzek 2000, 1).

Edini pogoj za avtentično deliberacijo je, po mnenju Dryzeka (2000, 2), da komunikacija sproži neprisiljeno razmišljanje o preferencah. Ta zahteva tako izključi možnost dominacije (z izvajanjem moči), manipulacije, indoktrinacije, propagande, zavajanja, izpostavljanja zgolj lastnih interesov, groženj ter možnost poskusov vsiljevanja ideološke podrejenosti. Večja kot je enakovrednost deliberativnih kompetenc udeležencev v razpravi, manjše so možnosti za pojav prej naštetih nezaželenih oblik komunikacije.

Po mnenju Dryzeka (2000, 29) je iskanje večje avtentičnosti demokracije nujno za sam razvoj demokracije. Prej omenjeni deliberativni obrat nakazuje možnost novega zagona v demokratičnem razvoju, predvsem v iskanju demokratične avtentičnosti. Če pa se deliberativna demokracija preveč prilagodi liberalni državi, se možnosti demokratičnega razvoja zmanjšajo ali celo izničijo (ibid.).

5.2 LEGITIMNOST

Legitimnost demokracije bi lahko opisali na več načinov, saj jo različni avtorji opredelijo različno. Manin (v Saward 2000, 66) trdi, da vir legitimnosti političnih odločitev ni vnaprej določena volja posameznikov, ampak proces njenega oblikovanja, se pravi deliberacija. Bohman in Rehg (v Saward 2000, 66–67) menita, da se deliberativna demokracija nanaša na idejo, da legitimnost odločitev izhaja iz javne deliberacije državljanov. Cohen gre še nekoliko dlje, kot meni Saward (2000, 67), saj pravi, da so odločitve legitimne samo in edino v primeru, ko so v skladu s dogovorom, ki ga v svobodni in javni razpravi oblikujejo državljanji. Benhabib vidi legitimnost v kompleksnih demokratičnih družbah kot rezultat svobodne in neomejene javne deliberacije med državljani (v Saward 2000, 67). Valadez (2001, 32) meni, da legitimnost odločitev, sprejetih med deliberacijo, temelji na upoštevanju mnenj in interesov posameznikov ter na tem, da deliberacijo vodijo argumenti, ki so bili predhodno izpostavljeni javni debati. Nadaljuje, da tudi volja večine ni zadosten pogoj za legitimnost, ampak je pomembna kolektivna refleksija državljanov o skupnih političnih ciljih.

Richardson (2002, 23–28) je mnenja, da se potreba po legitimnosti vzpostavlja predvsem iz enega razloga, to je dejstva, da vladne odločitve pomembno vplivajo na posameznikovo svobodo. Vplivajo pa lahko na dva načina: po eni strani s svojimi odločitvami omejujejo in kršijo posameznikove pravice, po drugi strani pa lahko nalagajo državljanom nove dolžnosti. Zaradi tega morajo vlade legitimirati svoje odločitve in delovanje v skladu z le-temi. Odločitve morajo temeljiti na argumentih, ki so oblikovani v skladu s spoštovanjem človekove svobode in enakosti.

Fishkin (1992, 124) pravi, da je politični sistem legitimen, če izpolnjuje štiri pogoje. Prvi pogoj je vsesplošna podpora državljanov; drugi pogoj je prostovoljno sodelovanje državljanov; kot tretjega izpostavi minimalne zahteve, ki jih morajo izpolnjevati člani politične skupnosti, ki so nujne za sodelovanje v kolektivnem dialogu; četrti pogoj je nenehni nadzor državljanov nad delovanjem oblasti – predvsem s pomočjo javne razprave.

Legitimnost v deliberativni demokraciji pa se, po mnenju Lukšiča (2005, 244–245), utemeljuje na medsebojnem razumevanju in ne na zahtevi po konsenzu in temelji na razumevanju in sprejemanju preferenc vseh udeležencev debate ter načina, kako je prišlo do neke rešitve, četudi se vsi udeleženci ne strinjajo s samo odločitvijo. Deliberacija ima svojo legitimnost toliko časa, dokler se vsi strinjajo s pogoji, pod katerimi deliberacija poteka in se sprejemajo kolektivne odločitve.

Poleg deliberacije sta legitimnost in avtentičnost demokracije ključni pri oblikovanju kritičnega pogleda na liberalno demokracijo. Seveda je temelj obeh kvalitetna deliberacija, ki poteka javno med svobodnimi in enakimi državljani. Tu je tudi glavna razlika med liberalno in deliberativno demokracijo. Liberalna demokracija kot vir legitimnosti političnega sistema in odločitev vidi v mehanizmu volitev. Res, da na volitvah državljani periodično izbirajo svoje predstavnike, ki nato predstavljajo interese svojih volivcev (vsaj v teoriji), vendar pa manjka ključni element, ki ga poudarja deliberativna teorija demokracija, in sicer aktivno sodelovanje državljanov pri oblikovanju in sprejemanju odločitev, ki jih neposredno zadevajo. Zato deliberativna demokracija vidi javno deliberacijo kot ključni in temeljni element za oblikovanje legitimnih odločitev in politik ter avtentičnost demokracije.

6 LIBERALNA DEMOKRACIJA IN KRITIČNA ALTERNATIVA

V tem delu diplomske naloge bom prikazala (nespravljive?) razlike med liberalno in deliberativno demokracijo. Liberalizem zagovarja svobodnega in enakega državljana, ki svoje interese in odločitve oblikuje pred politično interakcijo, medtem ko deliberativna demokracija temelji na oblikovanju posameznikovih preferenc med samo politično interakcijo in nasprotuje agregatnemu modelu demokracije, kot ga predstavlja liberalna demokracija. Pojavlja se vprašanje, ali naj se deliberativna demokracija asimilira z liberalnim konstitucionalizmom, ali naj se vzpostavi kot samostojna oblika demokracije.

Vpliv na obliko demokracije, ki jo le-ta lahko zavzame na začetku deliberativnega obrata, imata predvsem dve politični teoriji, in sicer liberalni konstitucionalizem in kritična teorija. Ti dve teoriji, ki sta predstavljali dva zelo različna pogleda na politiko in demokracijo, sta se sedaj srečali v glavnem na liberalnih temeljih. Ravno zблиževanje teh dveh teorij pa pomeni izgubo kritičnosti, ki jo predstavlja deliberativna demokracija. Ta kritičnost pa se lahko vzpostavi na novo z razločevanjem med liberalnim konstitucionalizmom in diskurzivno strujo deliberativne demokracije. Deliberativna demokracija bi si morala prizadevati za neprestano iskanje demokratične avtentičnosti namesto preprostejšje prilagoditve prevladujoči liberalni ekonomiji. Z avtentičnostjo pa je mišljena stopnja, do katere komunikacija vzpodbudi neprisiljeno razmišljanje o preferencah (Dryzek 2000, 8).

6.1 DELIBERATIVNA DEMOKRACIJA V LIBERALNEM KONSTITUCIONALIZMU

Liberalizem se pojavlja v več oblikah, v središču pa je skupna doktrina, da posameznika motivira zgolj lasten interes in ne skupno dobro in da je le on sam sodnik o tem, kaj je njegov interes. Politika se vključi, ko ni možno uskladiti interesov različnih posameznikov s pomočjo mehanizmov tržne ekonomije. Liberalna politika je torej pomembna za spravo in združitev vnaprej določenih interesov, le-to pa ji omogoča zbir nevtralnih pravil, ustava. Strah, da bi egoistični posamezniki izkoristili

javno oblast v lastno dobro, zahteva ustavne pravice za zaščito posameznikov pred oblastjo in pred drugimi posamezniki. Te pravice pa posledično prinašajo tudi dolžnost spoštovanja pravic drugih in obveznosti do vlade, ki te pravice varuje (Dryzek 2000, 9).

Liberalizem na začetku ni posebej definiral demokracije kot take, saj so liberalci zaupali trgu in bili neskončno skeptični do vlade ter poudarjali svobodo pred zatirajočimi demokratičnimi večinami. Zaščito pravic je seveda mogoče doseči s pomočjo pravnih mehanizmov, za liberalce pa ni bilo pomembno v kolikšni meri so bili ti zakoni demokratični. Na začetku dvajsetega stoletja so se liberalci bali, da nenadzorovane množice ne bi dovolj spoštovale liberalnih pravic in ustave. Tudi najbolj demokratičen liberalec devetnajstega stoletja John Stuart Mill se je zavzemal za zaščito posameznika pred »tiranijo večine«. J. S. Mill je napovedal in pričakoval težaven odnos med liberalizmom in deliberativno demokracijo: podpiral je razširjeno in informirano javno debato, ki pa bi morala biti obvladovana, in ne bi smela »vznemiriti« vlade. J. S. Milla lahko tako označimo za začetnika sodobne liberalno ustavne deliberativne demokracije. Šele v dvajsetem stoletju sta se liberalizem in demokracija združila in tako je postala liberalna demokracija vodilna politična ideologija (Dryzek 2000, 9).

Na prvi pogled se zdi koncept deliberativne demokracije nezdržljiv z liberalno verzijo demokracije, kajti deliberativna demokracija je že po definiciji odprta za možnost spreminjanja preferenc med samo politično interakcijo, medtem ko se liberalna demokracija na drugi strani ukvarja s spravo in združevanjem različnih interesov pred samo politično interakcijo. Liberalizem je zelo fleksibilna doktrina in počasi dopušča tudi možnost deliberativnega prepričevanja (Dryzek 2000a, 79). Sam koncept deliberativne demokracije bi lahko pospešil približevanje liberalnih in demokratičnih načel. Zgolj dejstvo, da bi deliberativna demokracija rešila problem liberalizma in demokracije, je premalo za njeno sprejetje. Liberalni deliberativni demokrati pa vidijo to novo politično teorijo kot izjemno privlačno in prilagojeno sedanji liberalni, demokratični in kulturno pluralni dobi (Dryzek 2000, 10).

Samo idejo deliberacije pri razvijanju povezave med liberalizmom in demokracijo, se pravi pri prilagajanju deliberativne demokracije liberalizmu, lahko, kot prikaže Dryzek (2000, 10), uporabimo na tri načine, in sicer:

1. Deliberativna načela zagovarjajo liberalne pravice

Liberalni demokrati verjamejo tako v splošni (javni, ljudski) nadzor kot v individualne pravice. Ti dve načeli sta si velikokrat v nasprotju, saj se demokratične večine lahko odločijo, da ne bodo spoštovale določenih pravic, predvsem tistih, ki pripadajo manj priljubljenim manjšinam. Liberalni deliberativni demokrati lahko to nasprotje rešijo z argumentom, da obstajajo določene pravice, ki jih je treba spoštovati, namreč tiste, ki so potrebne za izvrševanje demokratičnega državljanstva, torej za deliberativno demokracijo kot tako. Take pravice so na primer svoboda izražanja in združevanja ter izobraževanja, morda celo določena raven dobrega materialnega stanja (Dryzek 2000, 10–11).

Deliberacija že po definiciji določa, da morajo posamezniki debatirati o skupnih odločitvah pod pogojem, da so sposobni premišljenega sprejemanja odločitev, ki so pomembne za tiste, ki se jih le-te dotikajo. Ta karakteristika se zdi na prvi pogled nespravljiva z liberalno definicijo politike kot iskanjem, interakcijo in agregacijo različnih interesov, ki jih posameznik oblikuje že vnaprej. Politika privatnega interesa pa ravno tako potrebuje nek institucionalni okvir. Pri oblikovanju odločitev o tem okviru bi po mnenju liberalcev, npr. Rawlsa, javna razprava morala filtrirati politične argumente, ki izhajajo iz interesov, ki se oblikujejo med svobodnimi in enakimi državljani. Ostali deliberativni demokrati, npr. Joshua Cohen, iščejo možnosti širše uporabe javnega razpravljanja. Claus Offe bi opredelil ta razširjen pogled kot vrsto »levega-liberalizma«, ki se oddaljuje od liberalizma v ožjem smislu, ki zagovarja, da se preference posameznikov oblikujejo pred samo politično interakcijo in se kasneje med samo interakcijo ne spreminjajo. Tako kot Rawls tudi Cohen menita, da »zmerni pluralizem« pomeni, da argumenti, ki prepričajo enako misleče, ne bodo enako prepričljivi tudi za ostalo skupnost, zato je treba izraziti argumente na tak način, da jih bodo sprejeli tudi drugače misleči posamezniki (Dryzek 2000, 11).

Neposredne posledice takega javnega razpravljanja, meni Dryzek (2000, 11–12), so se začele s svobodo izražanja, ravno zaradi spoštovanja »zmerne pluralizma« in

enakopravnega deliberativnega položaja tistih, s katerimi se ne strinjamo. Sledila je verska svoboda, kajti verska prepričanja so imuna na javno razpravo in torej vanjo ne sodijo. Politična enakost je naslednja, saj je nemogoče razpravljati o tem, da bi nekateri imeli manj političnih pravic. Cohen je torej mnenja, da mora deliberativna demokracija uresničevati/izvrševati osnovna politična načela, ki jih v veliki večini zagovarjajo liberalci.

2. Liberalne ustave pospešujejo/podpirajo deliberacijo

Osnovni argument liberalcev, ki zagovarja nujnost ustave je, da je treba posamezniku zagotoviti uživanje privatnega življenja brez vmešavanja javnosti. Hkrati pa ustava oblikuje vladne institucije. Deliberativna demokracija pa poudarja pomen ustave za oblikovanje javne sfere za deliberacijo, ki pa je (sfera) sestavljena iz vladnih institucij, predvsem sodišč in zakonodajnih institucij, za katere velja, da so učinkovite, racionalne in legitimne v tolikšni meri, kolikor omogočajo in vključujejo deliberacijo. Hkrati pa ta sfera vključuje tudi neformalne javne razprave, v katere je lahko vključena širša javnost (Dryzek 2000, 12).

Rawls je mnenja, da je zgradba ustavnih demokratičnih institucij, ki določajo okvir za deliberativna zakonodajna telesa, eden od treh osnovnih elementov deliberativne demokracije (ostala dva sta še javna razprava ter znanje in želja s strani državljanov za sodelovanje v javni razpravi). Pojem deliberativna demokracija je prvi uporabil Joseph Bessette, ko je interpretiral ameriško ustavo kot skupek načel, ki zagotavlja učinkovito javno deliberacijo, posebno znotraj kongresa (Dryzek 2000, 12).

Deliberacija ima poseben pomen tudi znotraj prava. Sprejemanje odločitev namreč ni zgolj uporaba določene sodbe, upoštevajoč splošna pravila in pravice oziroma tehtanje, kaj storiti, ko trčijo pravila in pravice. Namesto tega je deliberacija o pomenu in uporabnosti pravil ključna. Kaj katera pravica pomeni, mora biti stvar deliberacije, naj bo to v parlamentu, na sodišču ali v širši politični debati. Kajti pravice kot take imajo pomen le, če jih sprejmejo državljan, ki jih lahko koristijo zase, hkrati pa jih priznavajo tudi drugim (Dryzek 2000, 13).

3. Pisanje ustave je deliberativen proces

Nekateri liberalni deliberativni demokrati verjamejo, da bi morala deliberacija usmerjati in prežemati vse institucije skozi vse čase. Ostali liberalci (Dryzek 2000, 13) pa so mnenja, da je deliberacija ključnega pomena, vendar bi morala biti omejena na določene priložnosti, kot je npr. pisanje ustave. Tu se liberalni *demokrati* ločijo od nekoliko manj demokratičnih liberalcev, ki menijo, da se ustava in pravice lahko oblikujejo le s pomočjo legalne in pravne filozofije in ne javnega mnenja. Gutmannova in Thompson (2002, 153) trdita, da je deliberacija nujna tudi pri oblikovanju same vsebine ustave in zakonov. Po mnenju Ackermana (v Dryzek 2000, 14), pripadnika ustavnim liberalnim demokratom, so ravno pisci ameriške ustave prvi zgledi deliberativne demokracije v praksi. Verjame pa, da sama sposobnost deliberacije ni zadosten vir za oblikovanje ustave, zato razumnost ekonomije zapoveduje, da veliko tematik ne more in ne sme biti podvrženih deliberaciji.

Rawls (v Dryzek 2000, 14–15) je s trditvijo, da mora biti dobro urejena ustavna demokracija razumljena tudi kot deliberativna demokracija, postavil deliberativno demokracijo v središče liberalnega konstitucionalizma. Z deliberacijo ne misli moralnosti pri sprejemanju vladnih odločitev, ampak razpravo o ustavnih zadevah ter zakonodaji, v kolikor le-ta zadeva teme ustave, kar on imenuje »osnovna pravičnost«⁴. Kot pravi Cohen (1989, 18), je za Rawlsa javna razprava osredotočena na različne koncepte, kaj je skupno dobro, cilj pa je te koncepte tako oblikovati, da jih je mogoče aplicirati v določeno javno politiko. V javni razpravi naj bi državljani debatirali na osnovi lastnih prepričanj, kaj je politično pojmovanje pravičnosti, ki jih posameznik oblikuje na podlagi vrednot, za katere je realno pričakovati, da jih bodo sprejeli tudi ostali. Iz tega lahko nastane ustava, ki jo bodo vsi svobodni in enaki državljani spoštovali zaradi skupnih načel in idealov (Dryzek 2000, 15).

Behabib pravi (v Dryzek 2000, 15), da Rawls javno razpravo vidi kot ideal za oblikovanje argumentov tako posameznikov kot njihovih predstavnikov. Argumenti morajo biti oblikovani tako, da so sprejemljivi za vse člane politične skupnosti. Rawls ne vidi posebnega pomena v razširitvi deliberacije od razmišljanja posameznika na politično interakcijo. Meni, da lahko deliberacija poteka pri posamezniku, ko tehta

---

⁴ Osnovna pravičnost po Rawlsu pomeni enakost možnosti ter distribucijo materialnih dobrin (v Dryzek 2000, 14).

različne argumente, le-teh pa ne izpostavi realni politični interakciji. Če v javni razpravi torej sodelujejo le argumenti, za katere je pričakovati, da jih bodo vsi sprejeli, Rawls implicira, da potemtakem vsi posamezniki razmišljajo na enak način in v končni fazi pridejo do enakih zaključkov. Javna razprava pri Rawlsu je torej edinstvena in se konča s konsenzom.

Kot že prej omenjeno, je za Rawlsa poleg javne razprave in ustavnega okvirja za deliberativno demokracijo pomembno tudi znanje in želja državljanov, da upoštevajo zaključke, oblikovane z javno razpravo, in uresničujejo politične cilje. Mnenja je, da sama politična interakcija posameznika ne spodbudi k delovanju v skladu z javnim interesom. Svoje mnenje in argumente posameznik namreč oblikuje pred samim vstopom v javno razpravo. Potemtakem lahko vsak posameznik pride do pravih zaključkov (ibid.).

Cohen povzame Rawlsa, ki meni, da demokratična politika vsebuje javno deliberacijo, ki je osredotočena na skupno dobro, zahteva enakost državljanov ter oblikuje identiteto in interese državljanov na načine, ki pripomorejo k lažjemu oblikovanju javnega pojmovanja skupnega dobrega (Cohen 1989, 19).

Dryzek zaključi, da se na prvi pogled ti trije načini povezovanja deliberativne demokracije in liberalnega konstitucionalizma zdijo nezdružljivi, vsaj kar se tiče prve (deliberativna načela zagovarjajo liberalne pravice) in tretje (pisanje ustave kot deliberativen proces). Če deliberacija kot taka zahteva določene liberalne pravice, kako lahko potem vsebino teh istih pravic podvržemo deliberaciji? V praksi se ta problem kaže za manj pereč kot v teoriji, saj lahko pisci ustave razpravljajo o tem, kaj katera pravica pomeni (Dryzek 2000, 16).

Amy Gutmann in Dennis Thompson (v Dryzek 2000, 16) zagovarjata tako deliberacijo znotraj ustavne strukture kot deliberacijo o ustavni strukturi. Menita, da mora deliberacija potekati znotraj ustavnih okvirjev, ki pa so oblikovani ravno s pomočjo deliberacije med pisci ustave. Deliberativna demokracija bi po njunem mnenju morala zagotoviti: recipročnost oz. zmožnost iskanja pravičnih pogojev za družbeno sodelovanje; javnost ter odgovornost do volivcev in ostalih državljanov. Za razliko od Rawlsa, Gutmannova in Thompson menita, da končni izid deliberacije ni nujno

konsenz, dovolj je že medsebojno spoštovanje in spoštovanje do različnih stališč in argumentov (Dryzek 2000, 16–17).

6.1.2 MEJE LIBERALIZMA

Liberalne osnove so zelo pripomogle k razvoju deliberativne demokracije in težko jim je nasprotovati, saj po mnenju Dryzeka (2000, 17) obljublajo večjo avtentičnost demokracije znotraj ustavne strukture. Pojavlja pa se mnogo vprašanj povezanih z deliberacijo v samem liberalnem parlamentarizmu. Kot prvo bi lahko vzpostavili, da ustavna struktura ne določa vrst politik, ki se pojavljajo v sistemu. Dryzek poda primer ameriške ustave, ki omogoča pluralizem politik ter dostop različnih interesnih skupin v sam politični sistem. Liberalni deliberativni demokrati pa opozarjajo na različne primere, ko se to v realnosti ni uresničilo, na primer, ko črnci niso imeli volilne pravice. Nekaterih neenakosti ne morejo urediti obstoječa ustavna sredstva. Kot ena najbolj izstopajočih se kaže predvsem neenakost med glasom kapitala in glasovi vseh ostalih. Dryzek pravi, da se vlade zanašajo na korporacije, ki zanje izvajajo ključne naloge v gospodarstvu, zato tudi ima kapital, kot to imenuje Lindblom (v Dryzek 2000, 18), »privilegiran« položaj v procesu deliberacije o različnih politikah. Niso torej samo ustavna določila tista, ki urejajo deliberacijo v liberalni politični skupnosti. Po mnenju Dryzeka imajo pomembno vlogo tudi materialne sile in diskurzi. Materialne sile izhajajo v večini iz kapitalistične politične ekonomije, katere del je liberalna država. Na drugi strani so pa diskurzi, s katerimi lažje opišemo in pojasnimo svet. Diskurzi so v večini utemeljeni z raznimi predvidevanji, sodbami, zmožnostmi. Vse to daje možnost posamezniku, da sam izbere informacije in jih potem preoblikuje v zgodbo, ki jo podaja naprej. Posameznik, ki se poslužuje določenega diskurza, sam izbira dejstva in vrednote, na katerih bo dopolnjeval ta diskurz (ibid.).

Dryzek da za primer razvoj diskurza o ekološki modernizaciji, ki je omogočil okoljevarstvenikom bolj enakopraven položaj pri procesu oblikovanja javnih politik, iz katerega so bili prej, zaradi tržnega liberalizma, izključeni. Avtor nadaljuje, da je tekmovanje med različnimi diskurzi ključnega pomena za deliberativno demokracijo, vendar pa ti diskurzi ne morejo biti omejeni zgolj na sredstva in možnosti oblikovanja

in sprejemanja političnih odločitev, ki jih ponuja liberalni parlamentarizem (Dryzek 2000, 18).

Obstajajo tudi drugi zadržki in pomanjkljivosti v praksi liberalne države. Kritika gre tudi na račun soočanja različnih argumentov. Po navadi imajo skupine s socialnega in političnega obrobja redko priložnost povedati svoja mnenja in argumente o javnih politikah. Naslednja pomanjkljivost, ki jo avtor izpostavi, je oblikovanje take politične skupnosti, ki je ne moremo umestiti v okvirje, ki jih določa ustava. Tak primer je korporativizem. Korporativizem, definiran kot kooperativno oblikovanje politik med predstavniki vlade, kapitala in delavci, ni bil nikjer uzakonjen, a se je vseeno oblikoval tako v Avstriji kot na Nizozemskem in Švedskem. Kljub liberalnemu parlamentarizmu v teh državah, se je oblikoval korporativizem in prevzel glavno vlogo pri oblikovanju in sprejemanju političnih odločitev. Na koncu Dryzek izpostavi še oblikovanje nadnacionalnih in globalnih oblik vladanja, ko nacionalna država izgublja svoj primat pri oblikovanju in tudi sprejemanju političnih odločitev in politik na sploh. Meni, da so vlade, kot jih predvidevajo liberalci, izjemno šibke na globalni ravni, zato se odpirajo možnosti za drugačne oblike politične ureditve. Zaradi vseh teh razlogov, zaključí Dryzek, je popolna asimilacija deliberativne demokracije in liberalnega parlamentarizma nezaželena (Dryzek 2000, 19).

Vse te pomanjkljivosti postavljajo vprašanje, kaj je oz. naj bi bila deliberativna demokracija. V nadaljevanju bom predstavila še drugi teoretični vir deliberativne demokracije, ki ga Dryzek (2000, 19–20) vidi predvsem v kritični teoriji.

6.2 KRITIČNA TEORIJA

Poleg liberalnih osnov deliberativne demokracije in posledično njene prilagoditve institucijam liberalne demokracije, Dryzek (2000, 20) kot drugi vir vidi kritično teorijo, ki pa je izjemno skeptična do možnosti učinkovite deliberacije znotraj liberalne države. Kritična teorija si prizadeva doseči večjo emancipacijo posameznikov in družbe od raznih zatirajočih sil, ki izvirajo iz prevladujoče ideologije. Emancipacija

sledi iz prepoznavanja in razumevanja teh sil ter zmožnosti delovanja proti njim (ibid.).

Kot glavno razliko med liberalnimi in kritičnimi teorijami demokracij bi lahko opisali nasprotovanje slednjih statusu quo, ki ga liberalizem sprejema⁵. Vendar Dryzek pravi (2000, 20), da tudi nekateri teoretiki kritične teorije sprejemajo zatiralne sile kot neizogibne, proti katerim ni možno storiti nič. Razlika med kritično teorijo in liberalizmom je tudi v tem, kot nadaljuje Dryzek, da liberalizem deluje le na površju politične ekonomije. Teoretiki obeh teorij nasprotujejo zavajanju kot obliki političnega komuniciranja. Liberalizem je ravno zato oblikoval različne mehanizme, ki bi tak dialog omogočili – liberalne pravice, izvoljeni predstavniki, itd. Vendar pa liberalci niso uvideli, da oblikovanje zakonov in ustave ni dovolj. Morda se niso zavedali, kakšen vpliv imajo lahko dominantni diskurzi in ideologija, ki so velikokrat prepleteni z ekonomsko strukturo in se jim je s pomočjo mehanizmov, opredeljenih z zakoni in ustavo, težko zoperstaviti. Zadnje čase pa ima posebno velik vpliv tudi transnacionalna politična ekonomija, ki določa vsebino javnih politik, kot tudi stopnjo demokracije v državnem oblikovanju politik (Dryzek 2000, 20–21).

Kritična teorija pa se ne ukvarja zgolj s prepoznavanjem zatiralnih sil in premišljevanjem, kako preprečiti njihovo delovanje. Zanima jo, koliko so državljani sami sposobni prepoznavati in nasprotovati tem silam, le-to pa lahko spodbudi politična participacija. Liberalci so prepričani, da participacija ne vpliva na posameznika – preference pred, med in po politični participaciji ostanejo iste, se ne spreminjajo. V nasprotju z liberalci pa teoretiki kritične teorije menijo, da proces politične participacije vpliva na posameznike, in sicer tako, da postanejo bolj tolerantni, vedoželjni, bolj pozorni na interese drugih (Dryzek 2000, 21).

Sodobni predstavnik kritične teorije je Jürgen Habermas, ki razlaga tudi teorijo deliberativne demokracije, katera pa ne ustreza ravno zahtevam, ki jih ima kritična teorija demokracije. Habermasa (v Dryzek 2000, 21) zanima, kaj je tisto, kar poganja družbo že od razsvetljenstva naprej. Razlikuje med instrumentalno racionalnostjo, ki

---

⁵ Seveda je bil na začetku tudi liberalizem revolucionaren, npr. kot kritik fevdalizma in absolutne monarhije. Ackerman je mnenja, da bi liberalizem lahko bil in bi tudi moral biti ponovno revolucionaren (v Dryzek 2000, 20).

pomeni zmožnost zamišljanja, izbiranja in uveljavljanja sredstev za doseg ciljev, ter komunikacijsko racionalnostjo. Ta je osredotočena na razumevanje med posamezniki. Komunikacijska racionalnost zahteva komunikacijo brez prisotnosti prisile, prevare, preračunljivosti in manipulacije. Habermas je mnenja, kot pravi Dryzek (2000, 22), da sta v medčloveških odnosih prisotni obe racionalnosti, vendar pa je instrumentalna racionalnost zavzela področja, v katera ne spada, kar vodi v birokratizacijo in komercializacijo družbenega življenja in politike (ibid.).

Takoj lahko opazimo podobnosti med komunikacijsko racionalnostjo in pogoji učinkovite deliberacije. Deliberativno pojmovanje demokracije lahko opišemo s pomočjo komunikacijske racionalnosti, ki jo potemtakem lahko uporabimo tudi kot kriterij za doseg deliberativne demokratične avtentičnosti. Habermas (v Dryzek 2000, 22) je razvil politične implikacije komunikacijske racionalnosti, tako da je ločil med »sistemom« in »življenjem« (lifeworld). Sistem je sestavljen iz države in ekonomije; življenje pa – kjer so pomeni predmet pogajanj in identitete konstrukti posameznikov – je osnova komunikacijske racionalnosti. Habermas je bil pazljiv in ni hotel povezati realizacije komunikacijske racionalnosti z liberalno državo. Zato se je obračal na sfere javnega življenja, kjer je potekalo politično združevanje in interakcija ločeno od države. Vzor deliberacije je za Habermasa evropska buržoazna javna sfera iz 17. in 18. stoletja, ki se je oblikovala preko pogovorov na javnih mestih (kavarne), debat v časopisih in političnim združevanjem. Zaton je pomenila komercializacija tiska v 19. stoletju ter vstop buržoazije v državo, katera jo je nekoč izključila (Dryzek 2000, 22–23).

Sodobne vzporednice z buržoazno javno sfero lahko najdemo v novih družbenih gibanjih, ki so velikokrat prisiljena zoperstaviti se kapitalistični državi. Kot opozori Dryzek (2000, 23), je pri oblikovanju kriterijev javne sfere treba biti pazljiv, saj le-ta zajema vsa gibanja, ki se pojavljajo⁶. Javne sfere lahko povežemo tudi s konceptom civilne družbe, katere definicija še vedno ostaja predmet sporov. Hendriksova (2006, 502) vidi sodelovanje civilne družbe v deliberaciji na dva načina, in sicer sodelovanje v racionalni deliberaciji znotraj strukturirane razprave, na drugi strani pa sodelovanje v spontani komunikaciji, kjer se javno mnenje formira in oblikuje. Civilno družbo lahko

---

⁶ Nekateri teoretiki poudarjajo le progresivna gibanja, ignorirajo pa npr. fundamentalistična verska gibanja, nacionalistične skupine, skupine, ki se borijo proti splavu, itd. (Dryzek 2000, 23).

opredelimo kot skupek vseh družbenih interakcij, ki niso zajete v delovanje države ali gospodarstva. Z gledišča demokracije, so najbolj zanimivi seveda politični aspekt civilne družbe. Jänicke (v Dryzek 2000, 23) definira civilno družbo kot odziv na neuspeh države ali gospodarstva. Gre lahko za protest proti in pritisk na državne akterje. Lahko pa gre za dejanja, ki so usmerjena na gospodarske akterje in delujejo mimo vlade.

Politični vidik civilne družbe, ki določa javno sfero, so prostovoljne politične asociacije, katerih ideje in delovanje je vsaj deloma določeno z delovanjem države. Dryzek da primer gibanj za mir, ki se ponavadi pojavijo, ko se država vojaško angažira, kot je npr. predstavitev novega raketnega sistema. Kljub temu, da je delovanje teh političnih asociacij odvisno od delovanja države, pa si le-te ne prizadevajo za preboj na oblast. Vsak poudarek na javni sferi in civilni družbi pa odpira nova vprašanja o razmerju med deliberacijo in odločitvami, sprejetimi s strani države (Dryzek 2000, 23–24).

Če vzamemo Habermasov zgodnejši pristop h komunikacijski racionalnosti in ga apliciramo v deliberativno politiko, lahko, kot meni Dryzek (2000, 24), na koncu dobimo politično teorijo, ki ne pove veliko o politični strukturi. Pri komunikacijski racionalnosti je najbolj pomemben boljši argument. Odločitve se sprejemajo s konsenzom, zato je tudi implementacija odločitev odvisna od posameznikov, ki so ta konsenz oblikovali. Tak način oblikovanja, sprejemanja in implementacije odločitev si v današnjih, kompleksnih in pluralističnih družbah težko predstavljamo. Ravno zato se je Habermas (v Dryzek 2000, 24), kljub temu da še vedno ostaja zagovornik kritične teorije, morda nekoliko približal načelom teoretikov liberalne deliberativne demokracije.

Habermas v svoji teoriji ohrani poudarek na javnih sferah in civilni družbi, kjer se skozi komunikacijsko racionalnost oblikuje pravo javno mnenje. Habermas (v Dryzek 2000, 24–25) meni, da mora potekati deliberacija tudi o tem, kako prevesti konsenz v zavezujočo odločitev, ki jo je mogoče implementirati. Vključil je tudi pogajanja v primeru, da so si interesi preveč nasprotujoči. Habermas, kot meni Dryzek (2000, 25), se zaveda, kako kompleksne so moderne družbe, zato je mnenja, da se javno mnenje oblikuje z interakcijo med več javnostmi. V nasprotju s participativnimi modeli

demokracije, ki zagovarjajo komunikacijo iz oči v oči in v majhnih skupnostih, govori Habermas o razpršeni in brezosebni komunikaciji (Dryzek 2000, 25).

Za razliko od svojega zgodnejšega dela Habermasa (v Dryzek 2000, 25) zdaj zanima, kako javno mnenje vpliva na procese oblikovanja zakonodaje in politik. Država bi morala zagotoviti institucije podpore in zaščite civilne družbe. Taka zaščita je zagotovljena z osnovnimi človekovimi pravicami, katere določajo in varujejo zakoni. Zakoni, kot meni Habermas, pomenijo tudi moralni in politični diskurz, ne samo družbeno kontrolo. Habermas se sprašuje, kako vpeljati kolektivne odločitve v zakone, ne da bi pri tem prišli v konflikt s pravicami ter ostalimi političnimi načrti. Predlaga preoblikovanje »komunikacijske moči«, ki se ustvari znotraj javne sfere, v »administrativno moč« države. Kot nadaljuje Habermas, komunikacijska moč omejuje sama sebe, saj s tem, ko vpliva na oblikovanje in sprejemanje političnih odločitev preko javnega mnenja, ne poizkuša prevzeti oblasti. Habermas sprejema glavne značilnosti obstoječega sistema, kot so volitve, zakonodaja in administrativna implementacija politik. Te značilnosti postanejo tudi osrednje v njegovi demokratični teoriji. Iz neformalnega oblikovanja javnega mnenja se razvije »vpliv«, ki se z volitvami preoblikuje v »komunikacijsko moč«, ki se preko zakonodaje transformira v »administrativno moč«. Vendar pa mnogi kritizirajo Habermasovo normativno teorijo, ki vidi volitve kot edini pravi mehanizem za preoblikovanje javnega mnenja v administrativne odločitve, kajti obstajajo tudi mnogi drugi načini, ki ne vključujejo volitev – protesti, demonstracije, bojkoti, medijski dogodki, lobiranje, itd. (Dryzek 2000, 25–26).

V obdobju deliberativnega obrata kot ga imenuje Dryzek, sta temelj nadaljnjega razvoja demokracije dve teoriji, in sicer liberalni konstitucionalizem in kritična teorija. Ker je liberalizem verjetno najuspešnejša politična teorija glede prilagajanja novim političnim situacijam, se mu je tudi kritična teorija v veliki meri »podredila«. Prav zbliževanje teh dveh teorij pa pomeni izgubo kritičnosti, ki jo predstavlja deliberativna demokracija. Liberalizem se pojavlja v več oblikah, katerim je skupno to, da posameznika motivira zgolj lasten interes in ne skupno dobro in da je le on sam sodnik o tem, kaj je njegov interes. Koncept deliberativne demokracije se zdi nezdržljiv z liberalno verzijo demokracije, kajti deliberativna demokracija je že po definiciji odprta za možnost spreminjanja preferenc med samo politično interakcijo,

medtem ko se liberalna demokracija na drugi strani ukvarja s spravo in združevanjem različnih interesov pred samo politično interakcijo. Nenazadnje deliberativna demokracija poudarja pomen ustave za oblikovanje javne sfere za deliberacijo, ki pa je (sfera) sestavljena iz vladnih institucij, za katere velja, da so učinkovite, racionalne in legitimne v tolikšni meri, kolikor omogočajo in vključujejo deliberacijo. Hkrati pa ta sfera vključuje tudi neformalne javne razprave, v katere je lahko vključena širša javnost. Kritična teorija ohrani poudarek na javnih sferah in civilni družbi, kjer se skozi komunikacijsko racionalnost oblikuje pravo javno mnenje.

7 INSTITUCIJE DELIBERATIVNE DEMOKRACIJE

Deliberativna demokracija se vzpostavlja kot kritika liberalne demokracije. Postavlja se vprašanje, ali naj se s slednjo asimilira ali naj vzpostavi lastne institucije. V tem poglavju bom predstavila ideje nekaterih teoretikov deliberativne demokracije, katere bi bile možne oblike institucij in načini delovanja le-teh.

Tudi če v tem trenutku še ni politične volje za vzpostavljanje takšnih institucij, pa bo slej ko prej, meni Lukšič (2005, 247), prišla na površje zahteva državljanov po zaupanju in po ublažitvi strahov in stisk, ki jih povzroča politika. Za potrebe legitimiranja politik Lukšič omeni tri potencialne deliberativne modele, s katerimi se lahko presojuje kompetativne vrednote, prepričanja in preference:

- mediacija in deležniške institucije;
- državljanski forumi, kot so deliberativni mnenjski shodi, državljanska razsodišča in konsenzualne konference;
- referendumski in državljanske iniciative.

Ti modeli ponujajo možnosti, da se v odločevalskem procesu poveča demokratična deliberacija in refleksija pluralnosti vrednot in jih lahko, kot bolj ali manj stalne oblike, vpeljemo na lokalni in/ali nacionalni ravni. Komunikacijski in odločevalski procesi lahko potekajo le znotraj komunikacijskih in odločevalskih form, ki so bolj ali manj formalizirane in proceduralno dorečene, in ki so postavljene v realni in/ali virtualni prostor (Lukšič 2005, 247).

Fishkin in Luskin (2000, 17) pravita, da za deliberacijo ni nujna komunikacija iz oči v oči, le-ta lahko poteka s pomočjo mediacije, uporabimo lahko tudi različna orodja, ki jih ponuja internet. Deliberacija v današnjem svetu je mešanica vsega – ljudje berejo, gledajo in poslušajo; ljudje govorijo in razpravljajo.

Tako Fishkin in Luskin (2000) kot Smith (2000) iščejo možnosti oblikovanja deliberativnih institucij znotraj obstoječih institucionalnih okvirov, saj kot pravi Smith (2000, 30), inovacije, ki jih predstavljajo npr. državljanski forumi, ne pomenijo alternative obstoječim liberalnim institucijam, ampak raje dopolnitev le-tem. Z njihovo

pomočjo bi odločevalci dobili informirana mnenja državljanov in posledično bi se zmanjšal demokratični deficit v sodobni družbi.

Sodobne liberalno demokratične institucije se soočajo z izbiro med politično neenakimi elitami, ki se poslužujejo deliberacije, ter politično enakimi a nedeliberativnimi množicami. Prizadevajo si doseči ideal deliberativne demokracije, to je enakost in deliberacija skozi celoten proces oblikovanja in sprejemanja odločitev, a jim to uspeva le po fazah. V fazi volitev združujejo in predstavljajo enakost, deliberacija pa se pojavlja v poznejših fazah procesa odločanja. Seveda pa taka delitev ni absolutna. Deliberacijo lahko zasledimo tudi v fazi volitev, če se državljani zanimajo in razpravljajo o različnih možnostih, na drugi strani pa je enakost tudi pri sprejemanju odločitev, saj ima vsak predstavnik en glas. Še vedno pa je v veliki meri enakost izražena preko volitev, deliberacija pa pri razpravljanju med izvoljenimi predstavniki (Fishkin in Luskin 2000, 18).

Deliberacija med izvoljenimi predstavniki pri oblikovanju in sprejemanju političnih odločitev je daleč od ideala. Predstavniki velikokrat zagovarjajo stališča, ki se močno razlikujejo od tistih, ki jih zagovarjajo njihovi volivci. Zgodi se lahko, da predstavniki delujejo le v smeri zadovoljevanja lastnih interesov oz. interesov vplivnih posameznikov in organizacij. Tako je enakost, dosežena s pomočjo volitev, omejena. Volitve lahko nekateri vidijo zgolj kot možnost za novo izvolitev, zato raje kot da predstavljajo interese svojih volivcev, sledijo javnomnenjskim raziskavam. Torej tudi faza odločanja ne prinese želenih rezultatov: ignoriranje preferenc množic spodkopava enakost, sledenje le-tem pa deliberacijo (Fishkin in Luskin 2000, 18).

Vse te pomanjkljivosti predstavniške demokracije spodbujajo iskanje demokratičnega procesa, ki bi, kot pravita Fishkin in Luskin (2000, 19), združil enakost in deliberacijo ter omogočil deliberacijo med državljani in ne samo med izvoljenimi predstavniki. Zato, kot meni Forst (2001, 374), ponuja deliberativna demokracija osnovo za temeljno moralno pravico do zagovora, v nasprotju z liberalnim instrumentalnim razumevanjem demokracije, ter tudi nakazuje potrebo po institucionalizaciji recipročnega in splošnega zagovora – hkrati zagovarja, oblikuje, nadgradi in omeji demokratične institucije.

Veliko pozornosti se usmerja v inovativne demokratične eksperimente, ki promovirajo deliberacijo. To so predvsem državljanski forumi, ki predstavljajo skupine državljanov, ki jih zberejo skupaj za tri do štiri dni, da razpravljajo o javnih zadevah. Izpostavljeni so različnim informacijam ter mnenjem različnih ljudi, ki jih lahko potem tudi sami še dodatno sprašujejo. Za nepristranskost v postopkih deliberacije je zadolžena neodvisna podporna organizacija, ki te forume organizira. Domneva se, da so državljani voljni in sposobni sprejemati pomembne odločitve v okviru javnega interesa (Smith 2000, 29).

7.1 DRŽAVLJANSKI FORUMI

Državljski forumi se lahko pojavijo v različnih oblikah. V ZDA in Veliki Britaniji so se oblikovale državljanske porote, v Nemčiji in Švici »planning cells«, na Danskem pa konsenzualne konference. Skupna ideja vseh treh je zbrati državljane skupaj in jim omogočiti razpravo o javnih zadevah. Gre za priložnosti in spodbudo za državljane, da se lahko vedejo kot idealni državljani. Ravno nastopanje pred ostalimi udeleženci v razpravi spodbudi posameznika, da se čim bolj informira (Fishkin in Luskin 2000, 19).

Fishkin in Luskin (2000, 19–20) z deliberativnimi javnomnenjskimi anketami⁷ ne želita pokazati, kakšno je javno mnenje, ampak kakšno bi bilo javno mnenje, če bi se anketiranci informirali, razmišljali ter pogovarjali o temah. Za ankete vzamejo naključno izbran vzorec populacije, opravijo z njimi intervju ter jih povabijo na deliberativen vikend. Ponudijo jim skrbno izbrano gradivo o glavnih političnih opcijah, tako z argumenti za kot proti. Nato poteka diskusija najprej znotraj manjših skupin, ki jih vodijo izkušeni moderatorji, ter sestavijo vprašanja, ki jih pozneje postavijo tekmujočim politikom in političnim ekspertom na plenarnih srečanjih. Čisto na koncu, pa udeležencem ponovno postavijo ista vprašanja kot na začetku. Za razliko od državljanskih porot in konsenzualnih konferenc, katerih cilj je doseči neko javno, kolektivno odločitev, si deliberativne ankete prizadevajo za informirano in bolj jasno oblikovano mnenje udeležencev (ibid.). Kot pravi Fishkin (1991), gre za majhen del

---

⁷ Več o deliberativni javnomnenjskih anketah in njihovih rezultatih v Fishkin in Luskin (2000).

javnosti, ki je deliberativen. Po Lindemanovem mnenju (2002, 217) lahko deliberativne raziskave pripomorejo k lažjemu razločevanju med prepričanji, ki jih je težje spremeniti, ter med mnenji, ki jih ljudje lažje spreminjajo.

Za razvoj deliberativnih javnomnenjskih anket je, po mnenju Smitha (2000, 30–31), predvsem zaslužen ravno Fishkin s svojo zavezanostjo idealu deliberativne demokracije in tako so se začele vzpostavljati povezave med deliberativno demokratično teorijo in ostalimi inovacijami kot so državljanske porote ter konsenzualne konference. Na podlagi štirih kriterijev avtor oceni, v kolikšni meri državljanski forumi uresničujejo ideale deliberativne demokracije.

Za prvi kriterij vzame Smith (2000, 31) vključenost državljanov v procese odločanja. Državljanji imajo enake pravice povedati svoje mnenje, izraziti svoje potrebe, vrednote in interese. Noben glas ne bi smel biti izključen, vsaka stran ima pravico biti slišana. Težko si je predstavljati institucionalni okvir, ki bi v celoti uresničit tak ideal, saj je še vedno velika večina državljanov izključena iz neposredne participacije v državljanskih forumih. Vse tri oblike deliberativnih institucij si prizadevajo uresničiti ta ideal vključenosti s pomočjo izbora čimbolj reprezentativnega vzorca udeležencev državljanskih forumov, porot in deliberativnih anket. Večje kot so skupine udeležencev, tem večja ja verjetnost, da bodo zajete vse perspektive in vsi glasovi (ibid.).

Smith kot drugi kriterij vzame deliberacijo. Po Dryzeku (v Smith 2000, 31) je dialog deliberativen, ko »so interakcije egalitarne, neprisiljene, kompetentne, brez prevar, goljufij, nad-moči in strategij«. Vendar pa Ryfe (2002, 369) opozarja, da ni enotne oblike dobre in uspešne diskusije, kajti deliberacija je ukoreninjena v sam kontekst in različni konteksti zahtevajo različne vrste diskusij. Deliberativne institucije si prizadevajo oblikovati forme političnega dialoga, ki bi spodbujal medsebojno razumevanje in preko katerega bi državljani reševali spore s pomočjo različnih argumentov in ne katerih koli drugih sredstev. Državljanji forumi so oblikovani tako, da omogočajo deliberacijo. Državljanji so izpostavljeni veliko informacijam, primerjajo lahko svoje izkušnje in perspektive z ostalimi državljani. Najbolj primerne za deliberacijo so majhne skupine, ker vzpostavijo stabilno okolje in zaupanje med udeleženci (Fishkin v Smith 2000, 32). Forumi ne potekajo pred očmi javnosti, kar

dodatno pripomore k temu, meni Elster (v Smith 2000, 32), da državljani dejansko predstavljajo svoje argumente ter upoštevajo mnenja ostalih. Pomembno vlogo imajo moderatorji, ki skrbijo, da so vsi državljani vključeni v proces deliberacije ter spodbujajo vzajemno spoštovanje med samo deliberacijo (Davies in Sang v Smith 2000, 32).

Tretji kriterij je državljanstvo. Warren (v Smith 2000, 32) pravi, da je v deliberativni demokraciji velikega pomena koncept aktivnega državljanstva. Tehtanje lastnih preferenc in oblikovanje sodb izolirano od drugih, kot to v večini poteka v liberalnih demokracijah, ne pripelje do ideala sodelujočega in aktivnega državljanja. Če državljanom primanjkuje možnosti in spodbud za izražanje in zagovarjanje njihovih mnenj ter posledično delovanje v skladu z le-timi, je tudi manjša verjetnost, da bodo spodobni empatije do drugih, dobro informirani ter da bodo sposobni artikulirati, braniti in spreminjati svoje poglede. Državljanški forumi so torej ena izmed takih institucij, ki podpira idejo aktivnega državljanstva, saj udeleženci javno izražajo svoja mnenja in prepričanja, hkrati pa krepijo medsebojno spoštovanje in razumevanje (ibid.).

Kot četrti kriterij Smith (2000, 33) izpostavi legitimnost. Po mnenju deliberativnih demokratov se legitimnost političnih odločitev poveča, če so le-te rezultat deliberacij. Nekateri teoretiki deliberativne demokracije, kot na primer Dryzek, so skeptični do vpeljevanja deliberativnih institucij v liberalno državo, opozarjajo na možnost pristranskosti in manipulacije. Medtem ko zagovorniki trdijo, da je največ verjetnosti za vplivanje na oblikovanje agende in pristranskost v začetnih fazah izbiranja tem ter relevantnih informacij pred samo deliberacijo. V nadaljevanju pa je ključnega pomena neodvisnost organizatorja državljanškega foruma. Vendar pa je sam obstoj in debatiranje o državljanškem forumu med širšo populacijo pomemben element demokratične legitimnosti (ibid.).

Vse teorije deliberativne demokracije so si enotne v tem, da stavijo na institucije, ki promovirajo demokratično deliberacijo, katera vključuje razumen politični dialog, institucije, ki so senzitivne za pluralnost vrednot in ki promovirajo politično presojanje, ki upoštevajo različne perspektive. Z liberalnimi teorijami deli deliberativna demokracija željo po oblikovanju političnih institucij, ki bodo reševale konflikte, hkrati

pa dopušča možnost transformacije le-teh v samem procesu soočenja individualnih preferenc in vrednostnih orientacij. Ravno ta transformacija institucij pa je bistvena in prav zato je soočenje tako pomembno. Za pridobitev višje stopnje legitimnosti in zaupanja v forme politične oblasti, morata biti izpolnjena dva pogoja, in sicer vključenost (inkluzivnost) in spontan dialog (Lukšič 2005, 240).

Inkluzivnost zajema tako prisotnost kot govor:

Načeloma so vsi državljani nagovorjeni, da participirajo v političnem dialogu, in vsi imajo enako pravico, da se predstavijo in postavijo vprašanje, da uveljavljajo svoje razloge, da izražajo svoje potrebe, vrednote in interese in da oporekajo tistim potrebam, vrednotam in interesom, s katerimi se na strinjajo. Njihovi glasovi ne bi smeli biti izključeni iz političnega procesa; vsi državljani imajo enako pravico, da se jih sliši (Lukšič 2005, 240).

Dryzek (v Lukšič 2005, 240) meni, da spontani dialog zahteva promocijo deliberacije, ki jo je treba razumeti kot nasprotje »strateški« ali »instrumentalni« racionalnosti. V nasprotju s strateško manipulacijo in manevriranjem, ki je pogosto značilno za sodobno politiko, lahko skupnost oz. kolektiv označimo, da je deliberativno racionalen in da zanj velja naslednje: njegove interakcije so egalitarne, neprisiljene, kompetentne in osvobodjene prevar, goljufij, nad-moči in strategij.

Vprašanje, ali je mogoče oblikovati alternativne institucije, ki bi lahko dopolnile prakso različnih strokovnih analiz, kot je na primer CBA (costbenefit analysis), hkrati pa ustrezno odgovarjale pluralnosti vrednot in preferenc, je povsem na mestu. Prav tako vprašanje, ali je mogoče oblikovati institucije, ki bi zagotavljale inkluzivnost in spontan dialog ter omogočile refleksijo vrednot in preferenc. Če je odgovor pritrdilen, potem se ponuja institucionalni dizajn ali kot potencialno dopolnilo ali kot reforma obstoječe liberalno demokratične politične arhitekture (Lukšič 2005, 246).

Tu je treba takoj opraviť z iluzijo, ki izhaja iz heroične domneve o veliki motivaciji političnih akterjev za demokratično deliberacijo, še posebno, ko gre za premišljanje preoblikovanja institucij. Prav tako lahko od državljanov pričakujemo preveč, v prepričanju, da bodo pokazali moralni pogum, da bodo kultivirali »povečano umsko sposobnost« in da bodo priznavali nasprotujoče si vrednote. Medsebojno

razumevanje je dobrina, za katero se je potrebno zavestno odločiti in jo gojiti, kot pravi Lukšič, tudi s pomočjo vzpostavljanja političnih pogojev, saj so nerazumevanje, zavračanje, umik in konflikt prav tako možne rešitve. Pri vsem tem pa je treba biti še posebno pozoren na tiste dejavnike, ki bi lahko spodkopavali dialog, kot so na primer zahrbtna uporaba moči oz. oblasti, neenakost virov, gospodarnost s časom, omejeno znanje in izkušnje – te dejavnike je treba pravočasno prepoznati in z njimi mentalno »obračunati« znotraj institucionalnih oblik, ki omogočajo deliberacijo in ki so občutljive na pluralnost vrednot in preferenc (Lukšič 2005, 246–247).

Dryzek (v Lukšič 2005, 246) je ravno zaradi razočaranja nad asimilacijo deliberativne demokracije v liberalni konstitucionalizem ter zaskrbljenosti, da bodo deliberativne institucije koptirane in absorbirane v državo, razvil teorijo diskurzivne demokracije. Izbral je drugo možnost od dominantne poti deliberativne demokracije in poskuša obdržati kritično usmeritev proti institucijam liberalne države. Njegova teorija diskurzivne demokracije se izogiba vprašanjem odločevalskih pravil v političnih institucijah in namesto tega izpostavlja deliberacije in diskurze znotraj civilne družbe, pri čemer še posebno ceni delovanje novih družbenih gibanj. Zelo pa je skeptičen do možnosti avtentične deliberacije znotraj državnih struktur in trdi, da je ključna razlika v tem, da diskurzivna demokracija problematizira demokratične potenciale na način, ki jih liberalni konstitucionalizem ne.

Po Lukšiču (2005, 247) obstajajo trije potencialni modeli deliberativne demokracije, in sicer mediacija, državljanski forum in referendum. Vsi modeli zagovarjajo čim širšo vključenost javnosti oz. zajeti čim več različnih perspektiv pri oblikovanju političnih odločitev. Ni pomembno zgolj večje sodelovanje državljanov v odločevalskem procesu, poudarek je tudi na večji informiranosti državljanov o javnih politikah, kar posledično pomeni, da bi se državljani na podlagi dodatnih informacij (verjetno) bolje oz. drugače odločili.

Še vedno ostaja dilema, ali naj se deliberativna demokracija asimilira v liberalno demokracijo ali naj vzpostavi nove institucije. Cilj vseh demokratičnih institucij je reševanje konfliktov, za razliko od drugih pa deliberativna demokracija poudarja pomen deliberacije skozi celoten proces sprejemanja odločitev. V institucijah deliberativne demokracije sta pomembna inkluzivnost in spontan dialog, ki

zagotavljata večjo legitimnost političnih institucij. Dryzek opozarja na škodljivost prilagajanja deliberativnih institucij v liberalne, saj bi to pomenilo omejitve avtentične deliberacije, zato ponudi model diskurzivne demokracije in s tem prenese deliberacijo iz demokratičnih institucij v javne sfere. Lahko bi rekli, da ni nekih jasnih določil, kakšne naj bi bile institucije v deliberativni demokraciji, sploh ob predpostavki, da politika potrebuje odločitve, ki se sprejemajo ravno znotraj političnih institucij. To nas pripelje do naslednjega poglavja, kjer bom predstavila sprejemanje odločitev v deliberativni demokraciji.

8 SPREJEMANJE ODLOČITEV

V prejšnjem poglavju sem opisala modele institucij, ki jih teoretiki največkrat omenjajo kot možne v deliberativni demokraciji. Osrednji prostor v vseh pripada deliberaciji, ki poteka med svobodnimi, enakimi ter informiranimi državljani, v odsotnosti kakršnekoli prisile. Vendar pa politika zahteva odločitve, zato mora tudi deliberativna demokracija oblikovati pravila sprejemanja odločitev.

Inkluzivnost in spontanost dialoga ponujata dobro osnovo za bolj legitimne in zaupanja vredne oblike politične oblasti, zato je treba, po mnenju Manina (v Lukšič 2005, 242), radikalno spremeniti splošno perspektivo tako liberalnih teorij kot demokratične misli. Vir legitimnosti demokratične oblasti ni vnaprej določena volja posameznikov, ampak naj bi se ta oblikovala skozi proces, ki je deliberativen sam po sebi. Enakega mnenja je Gutmannova (v Lukšič 2005, 242), ki pravi, da legitimiranje politične oblasti zahteva zagovor pred tistimi ljudmi, ki so od nje oddaljeni, in da je odločanje z deliberacijo med svobodnimi in enakimi državljani najboljši možni zagovor, saj se demokratična legitimnost in zaupanje v oblast vzpostavlja skozi kritično preiskovanje in preko možnosti za diskurzivni izziv.

Legitimnost političnih odločitev, inkluzivnost in spontan dialog ne povejo ničesar o samem oblikovanju in sprejemanju odločitev. Po mnenju Smitha (v Lukšič 2005, 242) se od konsenza kot koncepta odločanja v deliberativni demokraciji preveč pričakuje. Za mnoge je konsenz regulativen ideal ali impliciten standard demokratičnega dialoga. Teoretiki, ki dajejo velik poudarek doseganju konsenza so pod močnim vplivom Habermasovega argumenta, da je konsenz o moralnih normah implicitno prisoten že v zelo strukturiranem govornem aktu (Lukšič 2005, 242).

Po mnenju Lukšiča je pri kompleksnih političnih odločitvah, ob obstoju vrednostnega pluralizma v sodobnih demokratičnih družbah in zavedanju, da so lahko konfliktne vrednote nezdržljive ali neprimerljive, konsenz preprosto nedosegljiv. Sprejetje konsenza kot temeljnega koncepta odločanja lahko ovira kritični dialog in vodi k nadaljnji marginalizaciji nepriviligiranih skupin in perspektiv. Po predvidevanjih I. M. Young (v Lukšič 2005, 242) so perspektive privilegiranih najverjetneje dominantne pri

opredeljevanju tega, kaj je splošno dobro. Zato se lahko zgodi, da bi se zdelo članom dominantne kulture ali tistim, ki so v večini, nepomembno in nepotrebno razpravljati o svojih perspektivah ter dati možnost tudi ostalim, da predstavijo svoja mnenja, izkušnje, ideje in znanja, ki bi lahko vplivala na oblikovanje konsenza o tem, kaj je skupno dobro (Lukšič 2005, 242).

Smith pravi (v Lukšič 2005, 242), da je treba demokratično deliberacijo razumeti ne kot konsenz, temveč kot usmeritev k medsebojnemu razumevanju. Ljudje se med seboj ne bodo vedno strinjali, bodo pa bolj usmerjeni v reševanje konfliktov s pogovorom na osnovi argumentov in ne s katerimi drugimi sredstvi. Za medsebojno razumevanje so potrebne debate, ki soočajo različne poglede udeležencev na določeno temo, sprejeti pa morajo tudi možnost, da se lahko po končani refleksiji in premišljanju njihove izhodiščne preference in preference drugih spremenijo. Udeleženci se morajo zavedati in, po mnenju Lukšiča, »znati prepoznavati omejitve in zmote tako svojih lastnih perspektiv in sodb kot tudi omejitve in zmote ostalih. Vrednostni pluralizem in njegov izraz v različnih perspektivah se lahko s tega vidika razume prej kot vir demokracije kot pa nekaj, kar demokracijo onemogoča« (Lukšič 2005, 242–243).

Deliberativna demokracija se je pojavila kot odgovor na pomanjkljivosti teorije in prakse liberalne demokracije. Po eni strani sicer nasprotuje agregatnemu modelu demokracije, po drugi strani pa se zaveda, da je sprejemanje odločitev imanentno politiki. Deliberativne odločevalske institucije, po mnenju Lukšiča, pa tu kažejo svojo protislovno naravo: obstaja potreba po institucionalizaciji deliberacije in obstaja potreba po odločitvi. Deliberacija je nenehna, saj v procesu medsebojnega razumevanja, argumentativnega dialoga, presojanja in prepričevanja ni nujno neke končne točke, medtem ko odločitev sama po sebi pomeni konec diskurzivnega procesa. Politika terja odločitve, zato je časovna omejitev debate nujna. Tu se potem vzpostavi dilema med dobrim medsebojnim razumevanjem in učinkovitostjo (Lukšič 2005, 243).

V teorijah deliberativne demokracije lahko malo preberemo o samih odločevalskih pravilih, osrednji pri vseh teorijah pa je koncept soočanja kolektivnih odločitev z refleksivnimi preferencami. To pomeni, da so bila vsa mnenja slišana in upoštevana,

kljub temu, da jih končna odločitev morda ne vključuje. Gre za proceduro predhodne odločitve, ki je pogoj legitimnosti. Pomembno je spoznanje, da se lahko posameznikove preference med deliberacijo spremenijo in zato lahko pridemo do bolj razumnih presoj in odločitev (Lukšič 2005, 243).

Teorija deliberativne demokracije nasprotuje volitvam in kakršnemukoli drugemu agregativnemu modelu, ki pri oblikovanju in sprejemanju odločitev ne vključujejo deliberacije med državljani. Saward (2000, 67) kljub prepričanju teoretikov deliberativne demokracije, da so volitve manjši vir legitimnosti kot deliberacija, poudari, da je včasih do demokratičnih odločitev možno priti samo s pomočjo glasovanja, ko si npr. tudi po deliberaciji pogledi nasprotujejo. Nadaljuje, da bi deliberacija lahko bila idealen del političnega procesa težko pa samostojen odločevalski model. Deliberacijo vidi kot zaželeno sestavino znotraj širše politične teorije, nikakor pa kot samostojen model političnega odločanja (Saward 2000, 68).

Kot smo lahko videli, deliberativna demokracija nima konkretnih odločevalskih pravil, s pomočjo katerih bi po deliberaciji lahko prišli do odločitve. Še vedno je v ospredju deliberacija, soočenje refleksivnih preferenc ter konsenz. Vendar je tudi konsenz deležen kritike, kajti če je konsenz dosežen, še ne pomeni, da dejansko predstavlja kolektivno odločitev. Ostane nam torej deliberacija – soočenje posameznikovih mnenj, preferenc in prepričanj, s katero lahko pridemo do neke skupne odločitve. Ni nujno, da se s to odločitvijo v celoti strinjamo, pomembno je, da sprejmemo potek deliberacije, ki nas je do te določitve pripeljala, kot legitimen.

9 ZAKLJUČEK

Skozi celotno diplomsko delo sem skušala prikazati deliberativno demokracijo kot kritično alternativo liberalni demokraciji. Na samem začetku sem si postavila vprašanja, kako združiti načela liberalne in deliberativne demokracije, ali je lahko deliberativna demokracija zgolj dopolnitev predstavniški in tako način večanja legitimnosti le-te ter ali je mogoče razmišljati o razdoru obstoječih državnih institucij in vpeljevanju neposrednih oblik udeležbe ljudstva pri oblikovanju in sprejemanju političnih odločitev.

Predstavniška demokracija je po eni strani odlična rešitev problema predstavljanja in zagovarjanja interesov državljanov, po drugi strani pa nas sooči z dilemo, ali so izvoljeni predstavniki zmožni oblikovanja in sprejemanja takšnih političnih odločitev, ki dejansko predstavljajo interese njihovih volivcev. Za te pomanjkljivosti predstavniške demokracije vidi deliberativna demokracija rešitev v deliberaciji – javni, enakopravni, vzajemni, razumni in nepristranski razpravi. Posledica take razprave je boljše razumevanje drugih udeležencev, večja informiranost o javnih zadevah ter širše razumevanje posameznikovih interesov. Pri deliberativni demokraciji je bistvena možnost in zmožnost posameznikov, da izražajo svoja mnenja, preference ter so istočasno sposobni sprejeti tudi poglede ostalih udeležencev razprave. Ni pogoj uspešne deliberacije, da se doseže neko skupno odločitev oziroma konsenz o določeni temi. Deliberacija se šteje kot uspešna, če je spodbudila posameznike k razmišljanju o različnosti pogledov udeležencev debate in mnenja ostalih vidi kot enakovredna svojim.

Deliberacija pa ni zgolj dopolnitev pomanjkljivosti liberalne demokracije, ampak je pomembna tudi za oblikovanje avtentične in legitimne demokracije. Avtentičnost deliberacije leži v svobodni razpravi, ki poteka brez prisile, prevar, zavajanja. Legitimnost demokracije pa izhaja iz možnosti sodelovanja državljanov v avtentični deliberaciji o kolektivnih odločitvah, ki jih nenazadnje obvezujejo. Tu je tudi glavna razlika med liberalno in deliberativno demokracijo. Liberalna demokracija vir legitimnosti političnega sistema in odločitev vidi v mehanizmu volitev. Res, da na volitvah državljanji periodično izbirajo svoje predstavnike, vendar pa manjka ključni

element, ki ga poudarja deliberativna teorija demokracija, in sicer aktivno sodelovanje državljanov pri oblikovanju in sprejemanju odločitev, ki jih neposredno zadevajo. Zato deliberativna demokracija vidi javno deliberacijo kot ključni in temeljni element za oblikovanje legitimnih odločitev in politik ter avtentičnost demokracije.

Vendar pa vir legitimnosti demokracije ni edina razlika med liberalno in deliberativno demokracijo. Liberalizem zagovarja svobodnega in enakega državljana, ki svoje interese in odločitve oblikuje pred politično interakcijo, medtem ko deliberativna demokracija temelji na oblikovanju posameznikovih preferenc med samo politično interakcijo in nasprotuje agregatnemu modelu demokracije, kot ga predstavlja liberalna demokracija. Koncept deliberativne demokracije se zdi nezdružljiv z liberalno verzijo demokracije, kajti deliberativna demokracija je že po definiciji odprta za možnost spreminjanja preferenc med interakcijo, medtem ko se liberalna demokracija na drugi strani ukvarja s spravo in združevanjem različnih interesov pred samo politično interakcijo.

Še vedno ostaja dilema ali naj se deliberativna demokracija asimilira v liberalno demokracijo ali naj vzpostavi nove institucije. Cilj vseh demokratičnih institucij je reševanje konfliktov, za razliko od drugih pa deliberativna demokracija poudarja pomen deliberacije skozi celoten proces sprejemanja odločitev. V institucijah deliberativne demokracije sta pomembna inkluzivnost in spontan dialog, ki zagotavljata večjo legitimnost političnih institucij. Lahko bi rekli, da ni nekih jasnih določil, kakšne naj bi bile institucije v deliberativni demokraciji, sploh ob predpostavki, da politika potrebuje odločitve, ki se sprejemajo ravno znotraj političnih institucij.

Če zaključim, deliberativna demokracija predpostavlja javno razpravo med svobodnimi in enakimi državljani, ki poteka brez prisotnosti manipulacije, prisile, izsiljevanja. Cilj deliberacije je v prvi vrsti informiranje državljanov o različnih političnih temah, sprejemanje preferenc drugih udeležencev v razpravi, boljše zavedanje lastnih preferenc in lažje argumentiranje le-teh. Teorija deliberativne demokracije črpa iz dveh pomembnih a nasprotujočih si teorij, to sta liberalizem in kritična teorija. Ravno kritična teorija, s svojo skeptičnostjo do možnosti avtentične deliberacije znotraj liberalnih institucij, daje deliberativni demokraciji to kritičnost, ki jo ima v primerjavi z liberalizmom in bi jo z asimilacijo v liberalni konstitucionalizem verjetno

izgubila. Teoriji deliberativne demokracije lahko očitamo pomanjkljivost pri opredeljevanju političnih institucij ter oblikovanju odločevalskih pravil; teorija deliberativne demokracije v večini primerov omenja kot cilj deliberacije oblikovanje konsenza, ki pa ni nujno sprejet s strani vseh udeležencev.

Deliberacija je nenehna, poteka tudi potem, ko so odločitve že sprejete. To je ideal deliberativne demokracije in hkrati ena večjih pomanjkljivosti liberalne demokracije. Še vedno pa ostaja neodgovorjeno vprašanje, kaj potem, ko se deliberacija zaključi? Se sploh kdaj konča? Sploh pridemo kdaj do odločitve? Na ta vprašanja nam Dryzek poda možnost odgovora z diskurzivno demokracijo, ki zajema deliberacijo znotraj struktur liberalne države, javne sfere in mednarodnega sistema. Vendar pa je to že tema za nadaljnja raziskovanja.

10 LITERATURA

Bohman, James. 1996. *Public Deliberation*. Cambridge, Massachusetts, London: MIT Press.

Bučar, Bojko, Zlatko Šabič in Milan Brglez, ur. 2002. *Navodila za pisanje seminarske naloge in diplomskega dela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Cohen, Joshua. 1989. Deliberation and Democratic Legitimacy. V *The Good Polity: Normative Analysis of the State*, ur. Alan Hemlin in Philip Pettit, 17–34. Oxford, Cambridge: Basil Blackwell.

Della Porta, Donatela. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.

Dryzek, John S. 2000. *Deliberative Democracy and Beyond*. New York: Oxford University Press.

Dryzek, John S. 2000a. Discursive Democracy vs. Liberal Constitutionalism. V *Democratic Innovation: Deliberation, Representation and Association*, ur. Michael Saward, 78–89. London, New York: Routledge.

Fishkin, James S. 1991. *Democracy and Deliberation: New Directions for Democratic Reform*. London, New Haven: Yale University Press.

Fishkin, James S. 1992. *The Dialogue of Justice: Toward a Self-reflective Society*. London, New Haven: Yale University Press.

Fishkin, James S. in Robert C. Luskin. 2000. The Quest for Deliberative Democracy. V *Democratic Innovation: Deliberation, Representation and Association*, ur. Michael Saward, 17–28. London, New York: Routledge.

Forst, Reiner. 2001. The Rule of Reasons. Three Models of Deliberative Democracy. *Ratio Juris* 14 (2): 345–378. Dostopno prek:

<http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdf?vid=13&hid=104&sid=54e324f2-ccca-4769-93d3-ae99717f5bb6%40sessionmgr104> (20. marec 2008).

Grad, Franc, Igor Kaučič, Ciril Ribičič in Ivan Kristan, ur. 1999. *Državna ureditev Slovenije*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Grad, Franc. 2004. *Volitve in volilni sistemi*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Gutmann, Amy in Dennis Thompson. 2002. Deliberative Democracy Beyond Process. *The Journal of Political Philosophy* 10 (2): 153–174. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdf?vid=13&hid=104&sid=54e324f2-ccca-4769-93d3-ae99717f5bb6%40sessionmgr104> (20. marec 2008).

Harej, Nataša. 2002. *Udeležba javnosti pri sprejemanju odločitev na področju reševanja okoljskih vprašanj*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Harej-Natasa.PDF> (17. junij 2008).

Held, David. 1989. *Modeli demokracije*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS.

Hendriks, Carolyn M. 2006. Integrated Deliberation: Reconciling Civil Society's Dual Role in Deliberative Democracy. *Political Studies* 2: 486–508. Dostopno prek: <http://proquest.umi.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/pqdweb?index=44&did=1040071421&SrchMode=1&sid=1&Fmt=6&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1206035936&clientId=16601> (20. marec 2008).

Jurca, Maja. 2007. *Volilna participacija v Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/Jurca-Maja.PDF> (17. junij 2008).

Kasse, Max, Kenneth Newton in Niko Toš, ur. 1999. *Zaupanje v vlado in zaupanje Slovencev v demokratični sistem*. Ljubljana: Liberalna akademija in Znanstvena knjižnica FDV.

Lindeman, Mark. 2002. Opinion Quality and Policy Preferences in Deliberative Research. V *Political Decision-making, Deliberation and Participation*, ur. Michael X. Delli Carpini, Leonie Huddy in Robert Y. Shapiro, 195–224. Amsterdam, Boston: JAI.

Lukšič, Andrej. 2005. Elektronska demokracija na lokalni ravni v Sloveniji – poskus konceptualizacije. V *Lokalna demokracija II.: Uresničevanje lokalne samouprave v Sloveniji*, ur. Marjan Brezovšek in Miro Haček, 229–250. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Mendelberg, Tali. 2002. The Deliberative Citizen: Theory and Evidence. V *Political Decision-making, Deliberation and Participation*, ur. Michael X. Delli Carpini, Leonie Huddy in Robert Y. Shapiro, 151–194. Amsterdam, Boston: JAI.

Nino, Carlos Santiago. 1996. *The Consitution of Deliberative Democracy*. London, New Haven: Yale University Presss.

Pyrz, Greg. 2004. Demanding Deliberative Democracy and Representation. V *Representation and Democratic Theory*, ur. David Laycock, 179–196. Vancouver, Toronto: UBC Press.

Rättilä, Tiina. 2000. Deliberation as Public Use of Reason – or, What Public? Whose Reason? V *Democratic Innovation: Deliberation, Representation and Association*, ur. Michael Saward, 40–52. London, New York: Routledge.

Richardson, Henry S. 2002. *Democratic Autonomy: Public Reasoning about the Ends of Policy*. New York: Oxford University Press.

Rus, Veljko in Niko Toš. 2005. *Vrednote Slovencev in Evropejcev: Analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ryfe, David Michael. 2002. The Practice of Deliberative Democracy: A Study of 16 Deliberative Organizations. *Political Communication* 2: 359–377. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdf?vid=13&hid=104&sid=54e324f2-ccca-4769-93d3-ae99717f5bb6%40sessionmgr104> (20. marec 2008).

Sartori, Giovanni. 1987. *The Theory of Democracy Revisited. Part one: The Contemporary Debate*. Chatham: Chatham House Publishers, Inc.

Saward, Michael. 2000. Less than Meets the Eye: Democratic Legitimacy and Deliberative Theory. V *Democratic Innovation: Deliberation, Representation and Association*, ur. Michael Saward, 66–77. London, New York: Routledge.

Smith, Graham. 2000. Toward Deliberative Institutions. V *Democratic Innovation: Deliberation, Representation and Association*, ur. Michael Saward, 29–39. London, New York: Routledge.

Thorley, John. 1998. *Atenska demokracija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Tomšič, Matevž. 2002. *Politična stabilnost v novih demokracijah*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Valadez, Jorge M. 2001. *Deliberative Democracy: Political Legitimacy and Self-determination in Multicultural Societies*. Boulder, Oxford: Westview Press.

Weale, Albert. 1989. The Limits of Democracy. V *The Good Polity: Normative Analysis of the State*, ur. Alan Hemlin in Philip Pettit, 35–48. Oxford, Cambridge: Basil Blackwell.

Zajc, Drago. 2004. *Razvoj parlamentarizma: funkcije sodobnih parlamentov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.